

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

Az orsz. tört. ereklye-muzeum és a honvédegyletek hivatalos közlönye.

Felelős szerkesztő:
KUSZKÓ ISTVÁN
az orsz. tört. ereklye-muzeum igazgató öre.

A lap szellemi és anyagi részét illető közlemények az orsz. tört. ereklye-muzeum igazgató öre czimére küldendők.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Kolozsvár, Széchenyi-tér 27. sz.

Előfizetési díjak:
 $\frac{1}{4}$ évre 1 frt, $\frac{1}{2}$ évre 2 frt, egy évre 4 frt.

A m. posta-takarékpénztár claering- és cheque-forgalmában a kiadóhivatal száma: 3213.

Nyilt kérés

a hazai városok tanácsaihoz és a községek előljáróihoz.

A magyar önvédelmi harc letűnt bajnokai emléke iránt kegyelettel tartozik és kegyelettel kíván adózni a nemzet. A kegyelet adójának a jövőben való lerovásához azonban szükséges nyilvántartani azt, hogy e bajnokok közül ki, hol alussza örök álmát? Szükségesek ezek az adatok a történelem számára is, azért most, az 50 évi évforduló előestéjén, halottak napja alkalmából azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulunk a városok tanácsaihoz, községek előljáróihoz, kegyeskedjenek az ottani helyi temetőben nyugvó szabadságharczbeli *számtottevő elhunytakról* a szükséges adatokat összegyűjteni s muzeumunknak *ez év végeig beküldeni*.

A dolog megkönnyebbitése tekintetéből és a lehető egyöntetűség szempontjából méltóztassék az alább leírt kérdéseket néhány példányban 21/34 cm. nagyságu erős, rendes irodai, fehér papírra, kövön sokszorosíthatni s ez űrlapokat kitöltés végett az elhunytak örökösei vagy tisztelői, lelkészek, történetírók stb. között kiosztatni.

A Mélyen Tisztelt Helyhatóságnak támogatására leendő munka keresztül vitelénél a hazafias közönség és a magyar sajtó.

Hazafiai üdvözléssel vagyunk

Kolozsvárt, 1897. október 31-én.

A kolozsvári orsz. történelmi ereklye muzeum igazgatósága nevében

Deáky Albert,
elnök.

Kuszkó István,
a muzeum öre

Végh Bertalan,
ezredes, tiszt. elnök.

A kitöltendő iv kérdései a következők:

1. A temetőben nyugvó honvéd vezeték és keresztnéve, 1848—49-beli rangja.
2. Megjelölése a sir fekvésének oly módon, hogy az bármikor feltalálható legyen.
3. A sirkő felirata. A siremlék miből van, mily magas?
4. Ugyan e sirba, kit helyeztek még örök nyugalomra s mikor?
5. Az elhalt 48—49-es honvéd életben levő neje, gyermekei vagy más törvényes utódainak nevei, állás és lakás kitüntetésével.
6. Van-e a sirnak gondozója? annak neve, állása, lakása
7. Az elhalt honvéd melyik 1848—49. honvéd együletbe tartozott?
8. A honvédegylet anyakönyvében mely tétel szám alatt lett bevezetve?
9. Az elhunyt honvéd született 18..... hó n..... megye..... községben.
— Vallása?
10. Honvédségi szolgálata előtt mivel foglalkozott, vagy mily állást töltött be?
11. 1848—49-ben mely időtől kezdve, meddig szolgált?
12. Honvéd minősége, melyik honvéd-zászlóaljnál szolgált?
13. Ütközetben vett-e részt, melyekben?
14. A honvédségnél legutóbb milyen rangot viselt? Részesült-e kitüntetésben?

15. A szabadságharcz után mi volt a foglalkozása?
16. A szabadságharcz után haláláig hol tartózkodott?
17. Van-e az elhunyt honvédnek kiadott életrajza? Vannak-e emlék iratai a szabadságharezról? Hol és mikor jelentek meg ezek?
18. Arczképe, életrajzi adatai, vagy egyéb ereklyéi adattak-e be valamely muzeumnak, mik azok, mely napló, leltár-vagy sorrend szerinti tétel alatt vannak elhelyezve, illetve elkönyvelve?
19. Ez adatokat feljegyezte.....

189

hó.....n.

Kiegészítette :

Aláírás :

Jegyzet: Ezen iv tiszta, lehető szép folyóírással, fekete tintával, két példányban töltendő ki. Egy példány az illető helyhatósági levéltár gondozása alatt marad, egy példány a kolozsvári orsz. történelmi ereklye muzeum levéltárának „életrajzok csoportjá”-ban helyeztetik el.

Ha valamely kérdésre felelet nem adható, ez az iv kiállításának akadályul nem szolgálhat.

E tárgyban a muzeum megkereste a következő városokat és községeket:

Abrudbánya, Ada, Apatin, Alsó-Kubin, Arad, Aranyos-Maróth, Arokszás, Baja, Balassa-Gyarmath, Bács-Topolya, Bálványos-Váralja, Bánffi-Hunyad, Beregszász, Besztercebánya, Bethlen, Békés-Csaba, Békés, Békés-Gyula, Bocsár, Brassó, Budapest, Csáktornya, Csik-Szereda, Csik Tuszád, Csongrád, Curgó, Czegléd, Debreczen, Deés, Dezmér, Déva, Dicső-Szt.-Márton, Diószád, Dobsina, Duna-Földvár, Eger, Élesd, Eperjes, Erzsébetváros, Érsekújvár, Esztergom, Fehértemplom, Felső-Bánya, Félegyháza, Fiátfalva, Fiume, Fogaras, Franczföld, Gelse-Kilimán, Gödöllő, Gyalu, Gyergyó Alfalu, Gyergyó-Szt.-Miklós, Gyéres, Gyöngyös, Győr, Gyula, Gyulafehérvár, Hajdu-Böszörmény, Hajdu-Hadház, Hajdu-Nánás, Hajdu-Szoboszló, Hátszeg, Igló, Heves, Hidalmás, Hódmező-Vásárhely, Homonna, Hosszúfalva, Ilyefalva, Imecsfalva, Ipolyság, Jákó, Jánosháza, Jászberény, Jászládány, Kalocsa, Kaposvár, Kapuvár, Karczag, Kassa, Káránsebes, Kecskemét, Kemece, Kerlés, Keszthely, Kézdi Vásárhely, Kis-Kőrös, Kis-Kun-Halás, Kis-Pest, Kis-Uj-Szállás, Kis-Várda, Kolozs, Koltó, Komádi, Komárom, Körmend, Körmöczbánya, Körösbánya, Kőszeg, Kraszna, Krizba, Kudsir, Kula, Kunhegyes, Kun-Szent-Márton, Kun-Szent-Miklós, Lesenye, Léva, Liptó-Szent-Miklós, Losoncz, Lőcse, Lugos, Magyar-Fráta, Magyar-Gorbó, Magyar-Igen, Magyar-Lápos, Magyar-Mecske, Magyar-Óvár, Magyar-Valkó, Makó, Maros-Bogát, Maros-Vásárhely, Medgyes, Mármaros-Sziget, Máté-Szalka, Mező-Labarcz, Mező-Madaras, M Nagy-Zsombor, Mező-Rücs, Mező-Tur, Mélykut, Mindszent, Mikeszásza, Miskolcz, Módos, Mohács, Monor, Mor, Morágy, Mosony, Mundra, Munkács, Mura-Szombat, Nagy-Ág, Nagy-Bánya, Nagy-Becskerek, Nagy-Enyed, Nagy-Ida, Nagy-Iklód, Nagy-Ilonda, Nagy Kanizsa,

Nagy-Károly, Nagy-Kikinda, Nagy-Kőrös, Nagy-Kun-Madaras, Nagy-Lak, Nagy-Rócze, Nagy-Sajó, Nagy-Szalonta, Nagy-Szeben, Nagy Sz. Miklós, Nagy-Szombat, Nagy Szőlős, Nagy-Várad, Naszód-Csépan, Nemes-Magasi, Nyárad-Szereda, Nyiregyháza, Nyitra, Ó-Becse, Oláhfalva, Oláh-Toplicza, Orosháza, Oroszlány, Orsova, Osztfi Asszonyfalva, Pagocsa, Palatka, Palát, Páncsova, Parajd, Pápa, Pásztó, Pécs, Pécska, Pécel, Pókafalva, Poprád, Poroszló, Pozsony, Puchó, Radna, Radnóth, Rácz-Almás, Rácz-Keve, Rákospalota, Resicza-Bánya, Retteg, Rima-Szombat, Rozsnyó, Salgó-Tarján, Samobor, Sarmaság, Sáránd, Sárkány, Sáros-Patak Sároralya-Ujhely, Segesvár, Selmeczbánya, Semesnye, Sepsi-Szt.-György, Seregélyes, Sikló, Sima, Somogy-Curgó, Somogyvár, Sopron, Sülelmed, Sümeg, Szabadka, Szabad-Szállás, Szakolcza, Szamos-Ujvár, Szarvas, Szatmár, Szász-Fenes, Szász-Régen, Szász Sebes, Szászváros, Szeged, Szegszárd Székelyhid, Székely-Udvarhely, Székes-Fejérvár, Szentes, Szent Gotthard, Szent-István, Szent-Péterszeg, Szepes-Szombat, Szerencs, Szilas-Balhas, Szilágy-Cseh, Szilágy-Nagyfalva, Szilágy-Somlyó, Szobb, Szolnok, Szombathely, Tatka-Horkán, Tapolcza, Tata és Tóváros, Teke, Temesvár, Técső, Tisza-Füred, Tisza-Roff Tisza-Vezseny, Tokaj, Torda, Torda-Szt.-László, Torna, Toroczkó, Török-Becse, Trencsén, Tur-Keve, Turócz-Szent Márton, Ugra, Uj-Malomtok, Uj-Pest, Uj-Szentanna, Uj-Verbász, Uj-Vidék, Ungvár, Üllő, Vác, Vajda-Hunyad, Vámos-Mikola, Várpalota, Velence, Versecz, Veszprém, Vésztő, Vinga, Vizakna, Zala-Egerszeg, Zalathna, Zágon, Zenta, Zilah, Zólyom, Zólyom-Brezó, Zombor, Zsolna, Zsombolya.

A mely község ebben a névsorban nem fordul elő, kérjük a szomszéd megkeresett község előljáróságát arra, hogy a közelben levő községben pihenőkről az adatokat sziveskedjék összegyűjteni.

Nyilt kérés

a hazafias magyar lapok tekintetes szerkesztősegeihez!

A városi tanácsokat, községi előljáróságokat megkerestük az iránt, hogy a városok és községek területein s temetőiben nyugvó 1848—49-es bajnokok nyugvó helyéről, valamint életük- és működésükről a főbb adatok irassanak össze most, a mig ez adatok az emlékezetből el nem mosódnak. Kérjük a Mélyen Tisztelt

szerkesztőséget, kegyeskedjék ezekről a közönséget kellőképen tájékoztatni, és előmozdítani becses lapja hathatós befolyásával, hogy a helyi hatóságok ezt az adat-gyűjtést a lehető legteljesebb mértékben keresztül vihessék.

Megjegyezzük, hogy e tárgyban a muzeumunk hivatalos lapjában a Történelmi Lapokban már 1893-ban a 158. 133. 186. 190. 194. lapokon foglaltatnak adatok. Az 1896. évi folyamban pedig a 275. lapon.

Hazafui üdvözléssel

A kolozsvári orsz. tört. ereklye muzeum igazgatósága nevében:

Deáky Albert,
elnök.

Kuszkó István,
a muzeum őre

Végh Bertalan,
ezredes, tiszt. elnök.

TÁRCSA.

Három világrészben.

Bíró Ede honvéd-őrnagy emigrációi naplója.

— 6. közlemény. —

Május 8-án, csütörtök.

Elindultunk Kiutahiáról, de nem a régi úton, ncha szintén ugyanazon állomásra Szaide-ömerre jutottunk ma 3 órai úttal, mint jövetelünkör.

Másnap Todrugán (4 óra). 10 én Bazardi-síkon (5 óra). 11-én Jenikőjben (6 óra). 12 én Ágszun (7 óra) háltunk és 13-án kedden, a helyett, hogy Brusszára jussunk, Kesz-telen nevű faluba értünk (6 óra) s ott tudtuk meg a cselt. Senkit sem láttunk, a ki útievetet vagy útipénzt adott, vagy a többi ígéreket teljesítette volna.

Gömlék, máj. 14-én szerda.

Hat órai úttal értünk ide, a hol már egy török udvari biztost találtunk, a ki mindjárt a már ösmert *Tahri-bahri* gőzösre akara szállítani, azt sem adván eleinte tudunkra, hová viend? De mindjárt Gömlékre értünk, még beszállásoltatás előtt kijelenté Mészáros tbk. (egyetértésünk szerint) francia nyelven ez úrnak, hogy jó szerivel török hajóra nem lépünk, ha csak erőszakkal reá nem visznek, vagy nem biztosítanak, hogy angol hajóra tesznek át. Megígérte, hogy Sztambulba futárt küld, a mit meg is tett.

Vasárnap, 18-dikán este 7^{1/4} órakor felmentünk a „Tahri-bahri“ gőzösre, munekutána a szultán rendelete, hogy angol gőzösn szállítatunk át a Dardanellákon, velünk tudattatott. A lengyelek — hála Istennek — mind elmaradtak tőlünk. Kiertünk a Mormora tengerre.

Hétfőn reggel mintegy 9 óra tájt, 19^{1/2} órai hajózással a Dardanellákhoz érkezünk, Csanak-kali faluba a hol a Dardanella-erősségek vannak Az európai partokról szabad szemmel jól átláthat még a rövidlátó is az ázsiaiakra. Két óra tájt délután horgonyt vetének.

Kedden 7^{1/4} órakor reggel a „Szultán“ nevű 450 löerejű angol gőzösre szálltunk át, mely 9-kor d. e. megindult s azon nap este 9-kor horgonyt vetett a smyrnai kikötőben. Már most szabadon bemehetett mindenki a városba. Ezt az engedélyt felhasználva bementünk sokan, mert senki közülünk a hajón nem maradt, egy pár tengeri betegen kivül. E várost nagyobbára görögök lakják, de van elég Európa majd minden, kivált dél- és nyugoton fekvő országaiból való ember is: török, szerb, német, francia, angol, olasz, spanyol, zsidó. Erősségei nincsenek, a város vegyes — európai és török — izlésű házukból áll; meglehetősen

tiszta, kereskedelme mint látható nagy, bolt sok s nagyobb-szerű

Szerdán, 21-én d. u. 4 órakor indultunk, búcsut véve a mai napon Kis-Ázsiától. Mindnyájan a hajó fedelén háltunk, nehányunkat kivéve, kik a második (Mészáros és Szőlősy pedig az első) *cajutté*-ben vagyunk elhelyezve, de szabad az első helyen is sétálnunk. Minő vegyes volt az utazók társasága. Angol, magyar, német, török, spanyol, görög, ez mind keverve, a hajó tetőn egymásközött sürgölődik. Bárnásmód jó a hajóság részéről.

April 22-én, csütörtök.

Az Archipelagusban hajóztunk. Milyen gyönyörű az ég, vidék, minden a mit látunk!

Pénteken a középtengerbe érkezünk, élvezve a tengeri levegőt; útunk jó, csöndes, sebesen haladunk.

Megpillantottuk ma 24-én déli 2^{1/2} órakor távolról *Malta* szigetét, hová 5 órákor értünk. Horgonyt sem veténk, hanem egy nagy hordóhoz kötötték hajónkat. Napkeletről jöven hajónk, 24 óráig rajta kellett vesztegelnünk, vagy bevívének az e czélra itt létező vesztegzár-intézetbe, s azért is, nehogy idő eltelté előtt valakivel érintkezésbe jöjjünk, egy egészség-felügyeleti szolgát küldének hajónkra. Ez idő elmúltával az itten ideiglenesen kormányzó tábornok Elice, Mészáros hazánkfiát meglátogató, szintén vele jöve hozzánk az amerikai consul: Mr. William Winthrop, kinél Koszta és Halász a városba mehetésért folyamodtak, mit Elice tábornok rossz néven vett

Vasárnap 25-én többen a városba mentek. Mészáros, Katona, Diószegi és én körülhajóztuk a város nagy részét, megtekintve egy admiral hajót 120, egy sorhajót 100, egy más olyant 96, négy hadi gőzöst, egyenként 48 ágyúval, e hét hajó 508 ágyúval ellátva Malta sziget nagy erősség, még is rövid idő alatt bevették a francziák Napoleon alatt. Kivülről tekintve szép is, de benn szoros utczái piszkosak, mint világszerte tudva van, a maltai nép karakterével igen megegyezvén.

Hétfőn 26-án Mészáros tbk. viszont látogatását téve a kományzónál s délután a már megnevezett két vendége búcsút vett az öreg úrtól. A máltai kormányzó leánya velünk utazott Gibraltarig. Fokner nőtől elkésett, már indulófélben volt hajónk, midőn a partra értek, de megvárta őket a hajóskapitány.

Este indultunk és 27 30-ika közt a Közép-tengeren utaztunk, látva néha spanyol és afrikai partokat. Este 5^{1/2}-kor Gibraltárnál megállva, gőzösnk szenet vett fel. Ott háltunk, de bemenni a városba nem volt szabad. Az itteni erősség nagy költséggel sziklába van vésvé, ágyútelepeivel s gallériával. Mellette kert, kis fajú majmokkal.

Szombaton, 31-én d. u. 1 órakor indulván Gibraltár-

ról, reggeli 5 órakor a középtengerből a szoroson, az *Atlanticum* világtegerbe jutánk.

Vasárnap, jun 1 én 11³/₄ órakor a portugáli partokat láttuk, Lissabon alatt elhajózva.

Csütörtökre, 5-én értünk Southamptonba déli 12 órakor, de a város előljárói mit sem tudtak értezésünkről. A polgármester (egyszersmind hintógyáros) Andrews, táviratozott Londonba a kormánynak. Ez mit sem tett. A major (polgármester) ajánlá a tiszteket önköltségére egy vendéglőbe elhelyezni, de ezt nem fogadtuk el, mivel embereinkről gondoskodva nem volt; mire a város községe csakhamar elhatározá mindnyájunkat ingyen szállással és egy schillinggel (30 p. tr.) naponta ellátni, a mi élelmünkra szolgáljon, minek következtében délután 4 órakor elszállásoltatánk, én tizedmagammal a *French-Street*-be, Fisch-Kettle-Tavern-be. A harminczadnál jóformán meg sem nézték holminkat, mivel pedig megmondók hogy török dohányunk van, kérdék, hogy eladásra-e és sok-é? Nem, csupán önszámunkra kevés, az útról maradt magyaroktól. Ezért ha nem kereskedelmi czikk, nem veszünk semmit sem felelték. A drágaság olyan, hogy schillingünkért egyebet nem kapunk, mint délben egy boeufsteaket, vagy rostédbeefeet burgonyával vízbe főtten héjastól, salátát olaj nélkül, kenyeret a mennyi kell. A posztó-kelmék ellenben olcsók, de a dohány szörnyü rossz és drága.

Mészáros tbk. 14-én elbúcsúzott tőlünk végkép, elútván Londonba.

Csütörtökön, 19-én 44 emberünk angol költségen Amerikába indult

Katona Miklós a ki velök ment, rettentő színekkel festé elhelyezéseket, minek következtében elhatároztuk megköszönni az angol kormánynak kegyét, melynél fogva, ily módon akar elszállítani s el sem fogadjuk. Sőt inkább készeknek nyilatkoztunk, itt éhen halni, mint sem hajón nyomor következtében utoljára még is elpusztulni. Ez üzennel ment be Londonba Katona és Speletich, a ki szinte velünk akar nőstől, gyermekeivel Amerikába jutni, ha lehet.

Junius 21-én, szombat.

Mult éjjel érkezett meg Katona Londonból azon hírrel, hogy átküldetésünkkel az itteni mayor van megbizva a belügyésztől; 10 személyre második, a többire harmadik helyet ígérnek. Nem vagyunk még elég önzők tizen ez ajánlatot társaink nagyobb része rovására elfogadni. Ma a mayor összehív bennünket, de előbb magunk között beszélünk, kicserélendők nézeteinket. Eleve tudom, hogy oda megy ki a határozat: vagy mindnyájunkat lássanak el emberileg, nem mint eladó marhákat, vagy mindnyájan itt maradunk. Délután hivatta a mayor Katonát, harmad magával Kékessy és én kísértük oda. Arra igyekezett birni: 1. Fogadjuk el az ingyen szállást ajánlott modorában. 2. Oszoljunk el, mert úgy kiki hamarább kap munkát. 3. Folyamodjunk magunk a kormányhoz. Mind megtagadtuk, megköszönvén a város eddigi segélyezését is, kinyilatkoztatván, hogy: a magyar koldulni nem, de dolgozni tud, akar is, összeálltunk mindnyájan, közösen dolgozva. Ezt társainknak megvittük. Mindnyájan azt mondták: közösen dolgozunk, közösen osztozunk keresetünkben. Katona megbizatott egy ily tartalmu nyilatkozatot feltenni s a hirlapokban közhírré hozni; 25-étől pedig dologhoz fogunk, addig is szétnézve, hol lelhetnénk munkát. Ma először fürdöttem a tengerben.

Szerdán 25-én Katona és Kékessy a polgármesternél lévén — hova hivattak — értesültünk: miszerint jelentésére az angol kormány minden Amerikába szándékló számára fejenként 5 fonttal többet határozott s ennek következtében mind második helyet kaphatván, megyünk együtt.

Vasárnap, 29-én Londonból jöttek hozzánk Mészáros,

Rónai Jácint; néhai győri püspök. Szentpéteri ötvös, Zaehnsdorf ötvös, londoni lakós, a ki Mayerrel megvendégtelt, mind az 53-munkát. Mayer maga rosszul lévén nem jöhetett. Ezek fél 8-kor este mind visszaütáltak Londonba. Megmondák, hogy jövő hó 1-én legyünk készen az útra.

Julius elsején jel adatott délután 2 órakor az összejövetel és elmenetelre; négy órakor Portsmonthba érve gőzösünk, átrakatot mindenünk, magunk is a „J. Dewonsbire“ nevű 3 árboczos vitorlásra, mindenkinek 1¹/₂ st. adatik ajándéknul, Howe hajóskapitányunknál letétetvén oly feltétel alatt, hogy csak New-Yorkban fizesse ki. Mindnyájan második osztályú útasok vagyunk. Főznek számunkra. Sok német és irlandi útazó van a hajó III helyén. Különös vagyok, lesz-e e hosszú úton tegeri betegségem, a mi eddig még nem volt a gőzösökön?

Julius 2-án, szerda.

Angol gőzös-fregáttot látni távcsövön, szelünk igen kedvező, oly sebességgel haladtunk, hogy a gőzöst este nemcsak elértük, de messze hátra is hagytuk.

Utasaink közül harmadikán egy német emberen himlő ütött ki. Törvény szerint a hajónak vissza kellene menni s a beteget partra tenni, de mindnyájunk írásbeli felszólítása következtében a kapitány hajónk farán egy ladikot akasztatott ki, melyben betegünket elhelyeztetvén, elmagányított és senkinek hozzá menni, orvoson, ápolóján kívül, nem szabad.

Negyedikén szélcsend; a tegnap elhagyott gőzös elér s elhagy. Hajónkon levő amerikaiak függetlenségük 75-ik névnapját ünnepelték a fedélen ima s beszéd kíséretében, miből semmit sem értettünk.

Szombaton, 12-én, 12 óráig tartott meglehetősen vihart állottunk ki; de semmi bajom sem volt.

Julius 23-án, szerda.

Ujból szélvészünk vala, 24 órát tartó. Egy matróz, a ki vitorlát akarta az árboczon bevonni, megsíkmlik a vitorlafán s a tengerbe hull. Hidegvérrel veszi kapitányunk a jelentést mitse akarván tétetni szabadítására; harmadik kormányosunk kötelet őt derekára s utánna ugrik. „Most kettő van veszve“ nyilatkozik vérborzasztó hidegséggel s önzéssel egykedvű kapitányunk, de Mr. Moore az alkaptány néhány matrózzal szaporán levagdálja a mentő-ladik köteleit, nyolczad magával beugrik s mind a két embert szerencsésen megmentenie sikerül. Szerencsésükre szélcsend vala. Egészben véve sokat küzdünk ellenszelekkel, hideg napjaink vannak, kivált most; a 400 mértföldre terjedő new-foundlandi zátonyok felett négy napos ködünk volt, oly sűrű, hogy a hajó orráról faráig se láttunk, sőt az árbocok tetejét se szemlélhetni. Himlőstünk meggyógyult. — Embereink közül tizenketten már a középtengeren énekülésben gyakorolták magokat s mivel Southamptomban megbuktak, New-Yorkban akarnak nemzeti dalokkal föllépni. Jobb sikert kívánok, de tartok tőle, hogy ott is fiaszkó lesz a vége.

(Folyt köv.)

Csányi László emlékezete.

A Történelmi Lapok a nagy idők e kiváló férfiaról és vértanujáról az 1893. évf. 188. lapon levő kimutatás 12 tételén emlékezett meg. Kivégzésének adatait közölven.

Az Aradra került Csányi levéltárból ugyancsak az 1893. évfolyam 85—90. lapokon közöltetnek ira-

tok. A kitünő hazafi és mártir élete és működésével nem volt alkalma lapunknak idáig tüzetesen foglalkozni. Emléke iránti kegyeletet rójjuk le s a történelemnek teszünk szolgálatot, midőn munkatársunk Borbély György tanár kezeiből, a lefolyt ünneppel kapcsolatosan ezeket közöljük:

Azt mondja Bartha Miklós egy márczius 15-iki beszédében, hogy igen nevezetes minálunk annak a vérnélküli forradalomnak a napja. Nagy jelentőségét méltatja majd a történelem írás. Hanem a mi ezután történt másfél esztendeig, az már nem is történelem, az a mesék országába való, az hősköltemény.

És nincs mit csudálkozni e kijelentésen. Én azt hiszem, sokan vannak velem együtt, akik szent megilletődéssel tekintenek azokra a félistenekre, kik a szabadságharcból fennmaradtak, csakugy, mint a vihar véletlen játéktól fennmarad egy része a falevélnék is. A kik fennmaradtak s kik maig is közöttünk élnek, járnak, csaknem mint testetlen árnyak ugyan már, de mégis élő tanubizonyosságai még annak a szabadság szellemnek, melynek megnyilatkozása hirdeti, hogy „jövődben van remény“; akik részesei annak a korszaknak, mely az epopoéját saját vérebe mártott tollal írta meg.

Én megilletődéssel tekintek föl ezekre a szent öregekre. S mindegy, ha generális volt, vagy közlegény; zászlót vitt, vagy dobos volt a hadseregben; ha öntudatosan állt a nagy ügy zászlója alá s öntudatosan védte hitét, elvét, hazáját és vagyonát, — vagy ha csupán mulatságból fente ki a kardját: mindenik részese annak a hőskölteménynek. S a költő szerint ez a nagy tömeg — eszköz: a közlegények, talán „nagyobbak ők, mint a hadvezérek.“ Ha van a földön emberek iránti tisztelet; ha meg kell hajolnia az ifjunak az öreg előtt; ha szent az a vallás-parancsolat, hogy tiszteld atyádat és anyádat; ha van az érdemnek jutalma és hála: Magyarország gyermekei, levett kalappal beszéljete a 48-as öreg katonával, édes apáinkkal, akik már ránk is írták a végtelen örökséget: a szabadság szeretetet.

Tiszteljük a még életben levő öreg katonákat, hogy hosszú életűek legyünk e földön. Mikor őket tiszteljük: a hazát szeretjük.

De hol vannak a többiek? Magától is sok lehullott már, mint a levél; s egy-egy őszi szél seprí őket, mint a port. — Összeszedjük szent kegyelettel s tiszteljük a hősnéket porát is, mint bálványimádó.

De hol vannak legalább a poraik is azoknak a többieknek, kiket még a vihar sodort volt el, mint a Lykurgus hamvát! Nagy vihar volt. Éltek eszméletlenül és temetkeztek el élve, bujdokoltak itthon s hazát találtak a tengeren túl, haltak meg önkényt és akaratlanul. Hol van Petőfinék, másoknak s ezer névtelen hősnéket a pora, hogy megsiras-suk, mint Elektra a testvére hamvát? De jó, hogy elhordta a szél. Így csak az emlékekkel van dolgunk s dicsőséges szellemök kitörölhetetlenül száll a vérünkbe, mint a Lykurgus törvénye.

Ezeket tehát csak emlékekben tiszteljük. Csak képzeletünkben jelennek meg nemes alakjaik, s emlékezéssel rójjuk le hálánkat. Jutalmuk egy örök emlék. Azért a gaz-

dag életért, melyet halálokban ajándékoztak a nemzetnek. Igen, a szabadsághősöknek a halála gazdag életnek a bizonyossága, jobb jövőnek a záloga. Egyes vértanuk halála egész nemzetnek életét erősíti meg.

S pedig mily rövid az ilyen gazdag életnek a történetje! A szabadságért szól. Az igazságért harcba megy S hazája szeretetében felhág a bitófára is — s felírják valahol, hogy: „Csatája a népjog csatája volt.“

Csányi László is egyike volt azoknak a 48-as hősöknek, kik az alkotmányos szabadság szószólói voltak vérök hullásáig. Egyike volt azoknak, kikben a hazaszeretet nemes hajlandóság, a szabadságért való küzdelem bátorság s ezekért meghalni hősiesség.

Ennek a hősnéket az emléket ujitotta meg mult vasárnap halálának 48-ik évfordulóján — Zalavármegye közönsége, méltó utódnak mutatva magát nagy szülőtte iránt, mikor kegyelettel jelölte meg azt a házat, melyben a szabadszólás bajnoka napvilágot látott.

Jóleső elismeréssel kell feljegyezni, hogy e vármegye közönsége tiszteletben tartja dicső elődeit, utmutatást adva az utódoznak; ápolja a hazafiságot az ifjak lelkében is, mikor Festetichnek, Deáknak és Csányinak emlékeket állít.

Csányi László szülőházát október 10-ikén örököltette meg a megye egy emléktáblával, melyről részletesebb tudósításunk a következő:

A Csányi-emléktábla leleplezése.

Zalavármegye törvényhatósági bizottsága még a mult évi millenáris közgyűlésén elhatározta volt, hogy a millenium emlékére három nagy szülőttének egy-egy emléket állít. Gróf Festetich Györgynek, ki a keszthelyi Georgikon alapításával egy századdal előzte meg korát, életnagyságu képét készítette meg a megyeház díszterme számára, melyet a nyáron szép ünnepélyességgel le is lepleztek.

Megjelölték augusztusban Deák Ferencznek is Söjtörön a szülőházát egy márványtáblával. Október 10-ére maradt a harmadiknak, Csányi Lászlónak, a hazafiság vértanújának szánt kegyeletes ünnepélyesség. Ekkor leplezték le az ő emléktábláját Csányban, hol ezelőtt több mint száz esztendővel született.

Az ünnepélyt apró részleteiben is a törvényhatóság rendezte. Zala Egerszegről külön vonat indult d. e. 8 órakor a közönség elszállítására. Október 10-én hűvös, borongó őszi idő van, mint októberben szokott, s mint volt ezelőtt 48 évvel is, október 6-án és 10-én. Metsző szél sivit végig a száradó határon.

A különvonattal a székvárosból többen utaztak le a hazafias ünnepségre.

A vonat mintegy 50 kilométert rohant, Türrén és Zala-Szent-Gróton is szedve fel utjában az ünneplő közönséget, mig Csányba, a kis falucskába ért, hol a nagy ember született. Az utolsó vasuti állomáson a szentgróti önkéntes tüzoltó testület diszcsapata állott az érkezők tiszteletéül Kardos Samu főparancsnokkal.

Hazafias beszéddel fogadta a közönséget Erdős Ignác, a csányi öreg plébános, a fiatal Batthyányi gróffal. A vármegye nevében dr. gróf Jankovich László főispán felelt.

Ezután a beláthatlan hosszú sort képező kocsikra ültünk s isteni tiszteletre mentünk a kis-templomba, mely a hazafias ünnepélynek bevezetéseül szolgált. A kis kápolnában régen lehettek ilyen sokan, pedig felerésze a czintemben maradt. A falu fiatal leányai pántlikába font hajjal a templom szentélye előtt levő részt, sőt a pap helyét is

kénytelenek valának elfoglalni: Az agg plebános nagy misét tartott, hogy a teljesség meglegyen nekünk földieknek és a mennyieknak is, mert a mint a kis-templom felirata mondja: Ecclesiola in honorem totius celestis exercitus erecta sit; nobis futuris salutis — ez a kis egyház az összes mennyei seregek tisztelésére s a mi üdvösségünkre van itt.

Már 11 óra is elmúlt, mire a házhoz megérkeztünk. Külsje nem nagy igényű, de csinos kis földszinti ház egy lankás oldalon.

Barcza László megyebizottsági tag néhány bevezető mondata után lehull a lepel a délre néző oldalról s a márvány lapról messziről olvasható:

Zalavármegye,

a hazaszeretet vértanujának emlékére
örökitette meg 1897. okt. 10-én e táblával,
hogy itt született

Csányi László

1790. évben.

A csinos kivitelű táblát Wapper zala-egerszegi kőfaragó készítette.

A leleplezési ünnepséget dr. Jankovich László gróf főispán nyitotta meg. Beszédében megemlékezett Zalavármegye millenárius közgyűlésének határozatáról, amelylyel hazánk ezeréves fennállásának megörökítése végett Csányi László szülőházának emléktáblával való megörökítését elhatározta s a május havi törvényhatósági közgyűlés határozata értelmében felkérte Barcza László bizottsági tagot, mint a közgyűlés által megválasztott diszszónokot, az emlékbeszéd megtartására

Néma csendben kezdette meg Barcza László ünnepi szónok emlékbeszédét, amelyben kimerítő gazdag élet- és jellemrajzát adta a haza vértanujának Csányi Lászlónak. A közönség az egy óráig tartó szónoklatot feszült figyelemmel hallgatta s végzetül, midőn ajánlja a táblát a ház mostani gazdájának, hogy hazafias kegyelettel őrizze, lelkes éljenzésben tört ki és siettek üdvözölni a jeles szónokot remek beszédeért.

A ház tulajdonosa gróf Batthyányi Pál távollétében, bátyja gróf Batthyányi József veszi át rövid ünnepélyes beszéd kíséretében, ígérve, hogy a család, mint egy honfi ereklét, fogja azt őrizni a hazaszeretet melegétől áthatva.

(Az ünnepi szónok beszédét lapunk más helyén szösz szerint közöljük.)

A nemes gróf rövid szónoklatát azzal toldotta meg, hogy a nagy társaságot vendégül hívta be ebéd előtti falatozásra. cognacra és teára, a mi ugyancsak elkelt e zord hideg őszi napon, mely már a hazafiság melegét is kezdi vala megostromolni. A vendégsereg között a házi urnók kínálkoznak vala, ami még izletesebb tette a jóízű reggelit.

Azután megint kocsikra és vasutra ült a közönség s a fellobogózott. Zala-Szent Gróton szállt ki ünnepi ebédre, melynek rendezéseért Czukelter Lajos jegyzőt és Botka F. főszolgabírókat illeti meg a dicséret. A szent-gróti nagy vendéglő terme elég tágas; a vendéglős ételle és itala is meg lehetős volt. Az ebédien 60-an vettek részt. Az első pohárköszöntőt dr. Ruzicska Kálmán kir. tanácsos, kir. tantanfelügyelő mondotta a vármegyére — az ő ismert ékesszólásával szép beszédét ezzel végezte:

Mélyen tisztelt Uraim! Legyen áldott Csányi László emlékezete! Ő egy eszmében hitt; törhetlen bite elkísérte a halálig; halhatatlanná tette honszerelme.

Emléke helyet követel magának Zalavármegye történetében, Zalavármegye minden fiának és minden magyar-nak szívében!

Emlékbeszéd Csányi Lászlóról.

— Elmondotta Barcza László —

Ma Csányi László vértanu halálának évfordulóján a főispán ur Ő méltóságának elnöksége alatt kiküldött megyei bizottság és a tisztelt ünneplő közönség azért jelent meg, hogy a vármegye határozatának halás kegyelettel eleget tegyen. S miután a megtartott isteni tiszteleten buzgó imát rebegtünk a hazáért kiszenvedett nagy hazafi lelki üdvéért, az emléktáblát ünnepélyesen átadjuk rendeltetésének.

És a midőn a ház tulajdonos urának, gróf Batthyányi Pál őméltóságának, köszönetet mondunk azért, hogy ezen emléktábla felállítását szívesen fogadta, azzal a hazafias kéréssel adjuk át neki, hogy ő is osztozván a mi kegyeletünkben, hazafiui szeretettel őrizze, gondozza és tartsa azt meg épségben.

Csányi születése neveltetése és szereplése 1848. előtt.

Ezen házban, melyet most emléktáblával jelöltünk meg, született 1790-ben Csányi László Születésének hónapját és napját, — a csányi anyakönyvek tüzvészben elpusztulván, — a legszorgosabb kutatás mellett sem sikerült kipuhatolni.

Élete, mely hazánk legküzdelmesebb korszakába esett, valódi mintaképe az igaz hazafi életének. Ha valakiről, úgy róla elmondhatjuk, hogy nem magának, hanem hazájának élt és azért halt meg.

Tanulmányainak befejeztével, ugymint azon időben az előkelő nemesség szokása volt, katona lett. A hadügyi levéltár adatai szerint 1813. augusztus hó 16-án lépett be az 5. számú Radetzky huszár ezredbe, mint hadnagy. 1814 — 1815-ben résztvett a nápolyi hadjáratban; 1818 júliusban főhadnagyi ranggal quietált, de katonai magatartását és szellemét egész életén át megtartotta.

28 éves korában megválván a katonaságtól, Csányon telepedett meg; itt gazdálkodott és Zalamegye táblabírájává lett. Ezen időtől fogva a megyei közéletben előkelő szerepe volt, az akkori megye gyűléseken egész 1845-ig majdnem mindig jelen volt. A megyei közéletben vele egy időben szerepeltek Deák Antal, Hertelendy György, Botka József, Kerkápoly István, Csillag Lajos, kik a megyének nagyérdemű alispánjai is voltak, Deák Ferencz, zalabéri Horváth János, Kisfaludy Sándor koszorús költőnk és még sok jeles tehetségű fia vármegyénknek

Azon időben a vármegyék voltak a politikai élet központjai és az ország folytonosan védelemre szoruló jogainak és alkotmányának legerősebb oszlopai; ezek választották és utasítással ellátva küldték a követeket az országgyűlésre

A francia forradalom és a Napoleoni nagy háborúk lezajlása után a bécsi kormánynak törekvése talán erősebb volt mint valaha, hogy Magyarországot osztrák tartományyá tegye és ősi szabadságát megfossza. E törekvés legfőképpen a *megyék ellenállásán* tört meg. Zalamegyében Csányi László mindig a haladási és reform párt első vezérei közé tartozott.

Az alkotmány, függetlenség, szólás szabadság minden kérdésénél — őt jellemzően kardjára támaszkodva — szenvedélyes és lelkes szónoklatot tartott.

Zalamegyének 1837. szeptember 25-én tartott közgyűlésén mondott hazafias beszéde majdnem „nota pert” hozott a fejére. Ugyanis Zalamegye már előző közgyűlésén elhatározta, hogy a többi vármegyével egyezően küldöttséget küld Pozsonyba, mely a megyei küldöttségekkel közös

megállapodás után egyenesen Bécsbe menjen a királyhoz panaszai és kérései előadása végett.

Panaszuk és sérelmek sok volt, mert az 1832—36-ki országgyűlés berekesztése után megújult erővel következtek a kísérletek a szabadelvű nemzeti irány elfojtására.

A nemzet nagytehetségű vezéreit politikai perekkel igyekeztek elnémitani.

Wesselényi ellen nota pert indítottak, a mellette fáklás zenével tüntető ifjuság szónokát, Lovassy Lászlót, majd 1837. május 4-én *Kossuth Lajost* elfogták, mely kényuralmi eljárás ellen, megyénk közgyűlésein heves szónoklatokat mondtak.

Zalamegye 1837. szeptember 25-én tartott közgyűlésén a megyei küldöttségek összefüvetelét eltöltő kir. intéző levél felolvastatván, ellene a szónokok egész sora szólalt fel, *Deák Ferencz*, zalabéri Horváth János, Hertelendy Károly, Inkey Imre, Döry Imre és *Csányi László*. Csányi László különösen szenvedélyes beszédben vitatta a rendelet törvénytelenességét és indítványozta, hogy a küldöttségek e rendelet daczára is össze jöjjenek.

Titkos feljelentésre, mely szerint Csányi e beszédben az uralkodó személyét és a kormányt sértette volna*), a nádor és Babos József zalamegyei táblabíró, kir. ügyész rendeletére Csányi László ellen vallató parancscsal vizsgálatot és nyomozódást indítottak. Az erről 1838. január 31-én felvett s megyei levéltárunkban őrzött kihallgatási jegyzőkönyv szerint tanuként kihallgatták: zalabéri Horváth János kir. kamarást, Bogyay Lajost, Farkas Károlyt, Bezerédy Miklós apát keszthelyi plébánost, Fliszár György kollátszegi apátot, Hertelendy Károlyt, báró Putheány Józsefet és Forintos Györgyöt. Ezen tanuk tagadták, hogy Csányi László a terhére rótt kifejezéseket használta volna, sőt Horváth János azt bizonyította, hogy Csányi László ur, nemcsak ez alkalommal, hanem számtalan máskor is, valahányszor akár nyilvánosan beszédet tartott, akár pedig tanuval négyszem között barátságosan beszélt, ha a beszéd felséges fejedelmünkre, királyunkra jött, ő felségét nemcsak a legkisebb szóval, vagy mozdulattal sem bántotta soha is meg, hanem sőt inkább iránta a legmélyebb hódolást s legalázatosabb engedelmisséget nyivánította. — Fliszár György vallomása szerint azt mondotta, hogy „ő maga kész magát a közjóért feláldozni“; — Hertelendy Károly pedig bizonyította, hogy „beszédének soha olyan értelme nem volt, mely felséges urunk szent személyét sértette, vagy hűtlenségi érzést tüntetett volna ki. Sőt tiszta lélekkel vallja, hogy Csányi László ő felsége legkegyelmesebb urunk, királyunk szentséges személye iránt minden alkalommal hódoló mély tisztelettel fejezte ki magát.“ De egyuttal idézte Csányi László azon nyilatkozatát is, hogy előtte fennáll ugyan azon általános elv, mely egyes hazafitól is megkívánja a hazáért önön feláldozásával is a szükség eseteiben kiállani, de ő senki sora kerekébe vágni nem akar és a többségnek enged.

Érdekesek és fontosak ezen vallomások azért is, mert előkelő és hiteles tanuk bizonyításával ismertetik meg velünk Csányi László soha nem változó elveit: hódolatát királya iránt, tántoríthatatlan ragaszkodását hazája jogaihoz és készségét hazájáért szükség esetén életét is feláldozni.

Zalamegye sietett ezen vizsgálódás ellen 1838. jan. 15-iki közgyűléséből a felséghez — többi törvényhatóságához is pártolásért megküldött feliratot intézni, melyben az

*) A leérkezett rendeletben foglalt kérdések szerint Csányi László beszédben azt mondta volna: „Legvérengzőbb Tyrannus alatt sem történtek olyanok, mint a melyek ezen szelidnek és felvilágosodottnak gúnyolt 19-ik században történtek“ és „a kormány tetteit nevezte czéggéres czinkosságnak“.

eljárás megszüntetését kérve, kifejti, hogy „a szólás törvényes szabadsága minden alkotmányos nemzetnek szent és elidegeníthetetlen tulajdona“ és „a megye közgyűlésén elmondottakért csak tüstént a gyűlésen vonathassék fenytés alá a szónok.“

Csányi ellen semmi terhelő bizonyíték nem lévén, az eljárás megszűnt.

Csányi és Deák Ferencz.

A nálánál tizenhárom évvel fiatalabb Deák Ferencznek mindig hive, hű barátja és tisztelője volt. E viszonyt csak az adózás elve miatt lezajlott 1843. évi események zavarták meg. Midőn Deák az adózás elvének nagy küzdelem és Horváth János és Csányi László nagy erőfeszítése és áldozatai után történt elfogadása daczára is vonakodott az országgyűlésre Zalamegye követeként elmenni, közgyűlésen erre minden áron erőltetni akarták, ekkor Csányi hevesen kifakadt.

Ezt így panasolja Deák Ferencz Kehidáról 1843. szeptember 3-án Klauzálhoz intézett levelében „mindezeket oly indulatos kifakadásokkal tevék személyem ellen, hogy szívem vérzett, látván miképpen bánnak velem azok, kik magukat legjobb barátainknak nevezték. „Csányi nyilván a szemembe kinyilatkoztatta, hogy tisztelete irántam megcsökkent.“

Az indulatos ember tulment hevében; hevéssége azonban épen Deák Ferencz iránt való nagy tiszteletének kifolyása volt. Minden áron az országgyűlés tagjai közt akarta látni Deák Ferenczet és szégyennek tartotta, hogy Zalamegye legyen okozója annak, hogy „a haza bölcse az országgyűlésről elmaradt“. De még neheztelése közben is ugyanazon levelében írja Deák Ferencz: „Csányi mindenét Elek unoka öcsésének átadván, Bécsbe vagy más városba készül lakni menni, a jávak átadása már meg is történt s ő elutazását csak ezen izgatásoknak befejezéséig s a küszöbön lévő tisztválasztások idejéig halasztotta; Horváth pedig már minden jószágát árulja s így senki sem marad Zalában, kinek kedve és ereje legyen az ellenfél ellen küzdeni.“

Tehát Deák még akkor is erős támaszát látta Csányi Lászlóban, a kivel való barátságát és hazafias együtt működését ezen kis vihar csak mulóan zavarta meg. Zalamegye történetének bizonyára magasztos emlékü korszaka az, melyben a megye gyűlésein a haza szabadságának és jogainak védelmezői és a közszellem vezetői Deák Ferencz és Csányi László valának.

Csányi működése 1848—49-ben.

Azokban Csányi életének nagy korszaka még csak ezután következett.

Szabadságharcunk történetének minden eseményével szorosán egybe van forrva az ő neve.

Az 1848-iki válságos márcziusi mozgalmak Csányi Lászlót a fővárosban találják. Összeköttetésben áll a nemzeti mozgalom minden vezetőjével. Részt vesz a rend megóvásában és a tulcsapongások meggátolásában.

Midőn a márcziusi vívmányok kir. szentesítése veszedelemben forgott, márczius 28-án Csányi László lakásán nagy értekezlet volt, melyen mint egy 30—40-en jelentek meg, köztük a két minister jelölt Szemere és Klauzál, továbbá Perczel Mór, Nyári, Petőfi, Vasváry s. a. t. kik az ő társaságát képezték.

Később Csányi teljhatalmu főkormánybiztos lett, s mint ilyen őrizte a horvátok és vezérük Jellasich horvát bán veszélyes mozgalmait ellen az ország határait és Nagykanizsán szervezte a nemzetőrséget. Sas szeme és nagy tapintata azonnal felismerte a magyar-ellenes érzelmek tit-

kos törekvéseit. Ő eszközölte a nem magyar érzésű tiszteknek kiküszöbölését a Dráva melletti hadseregtől, melyet végig kísért a pákosd-sukorói útközéig, onnan Pozsonyig és azután fő kormánybiztosa maradt a Görgei vezérsege alatt állott felső hadseregnek. Windischgrätz herceg elől a táborral ő is Budapestre vonult s midőn a kormány és országgyűlés Debreczenbe menekült, ő rendezte a visszavonulás útját, lelkesítette, bátorította a főváros lakosságát s maga utolsónak hagyta el Pestet, hol előbb a vasut vonalat az ellenség előtt elromboltatta.

Midőn Windischgrätz a magyar sereg tisztjeit igyekezett ijesztgetni és magához csábítani, 1848. november hó 26-án Csányi Görgeivel hatalmas nyilatkozatot bocsájtott ki „a feldunai magyar hadsereg nevében” Fontos és szép bizonyítéka e proklamáció annak, hogy Csányi László a magyar szabadságharcot Magyarország királya esküvel szentesített alkotmánya védelmének nevezi, hivatkozik arra, hogy az egész magyar nemzet királyát folyvást oly loyaltással tiszteli, minek szinte a régi és új historiában párja nincs; és jelszavunk: „alkotmányos jog és szabadság.”

Utóbb a kormány Erdélybe küldé az oláh lázadás megfékezésére és úgy itt, valamint mindenütt, hol alkalom nyílik fő kormánybiztosi súlyos kötelességét teljesíteni, fáradhatatlan szorgalmat vasszigort, emberfeletti tevékenységet fejt ki.

Hol a polgári hatóság erélyes intézkedéseire, a hadsereg támogatására és ellenőrzésére volt szükség, oda a kormány mindig Csányi országos biztost küldte és az ő érdemeit és fáradozásait maga Kossuth Lajos is „megbecsülhetetleneknek és minden szorgalmat túlhaladóknak” nyilvánította.

A függetlenség végzetes kimondása után Kossuth Lajos kormányzó a nemzetgyűlés által ráruházott hatalmánál fogva a Szemere miniszteriumba Csányi Lászlót *közlekedési miniszterré* nevezte ki. Csányi László sem a függetlenség kimondása idején, sem miniszteri kineveztetésekor nem volt Debreczenben. Az 1848. országgyűlésen Zala megye országgyűlési képviselői: Boja Gergely, Deák Ferencz, Tolnay Károly, Glavina Lajos, Horváth Péter, Ghika Jenő, báró Putheány József, Simon Pál és Csertán Sándor voltak.

Csak 1849. június 15-én váltotta fel Tolnay Károlyt Csányi László akkor már közlekedési miniszter.

Mint miniszter is nagy szorgalommal teljesítette kötelességeit. Építtetni kezdte a szolnok—debreczeni vasutat s midőn a kormány 1849. júniusban Pestre visszatérhetett, a középponti vasutat vette kezelése alá.

Sajnos júniusban Pest ismét az ellenség kezébe került, Csányi megint mint legutolsó hagyta el a fővárost és pihenést nem ismerő fáradtsággal szállítottatott el a menekülő kormány után mindent a mit lehetett.

Csányi, aki atyai barátsággal viseltetett Görgei iránt, erősen pártfogolta ennek fővezérségét, mert ő mint régi és szigorú katona, legjobban tudta méltányolni Görgei katonai erényeit és jól tudta, hogy a szabadságharc sorsa csak a hadsereg kellő vezetésétől és sikeres működésétől függ. Ama sok viszály között, mely a hadsereg s főleg Görgei és Kossuth s a kormány között lefolyt, mindig Csányi volt a közbenjáró és békitő, mert ő benne egyesült a katona és polgár erénye, melylyel higgadtan tudott ítélni a viszonyok fölött.

Igy érthető, hogy midőn már minden veszve volt, ő sürgette leginkább a kormány lemondása után a főhatalomnak Görgei fővezérre való átruházását.

Csányi fogsága s kivégzése.

Ennek megtörténte után bár ő mindenkit — különösen az ifjabbakat, kik életökkel a hazának még szolgálhattak, — biztatott a menekülésre, maga nem menekült. Horváth Mihály jeles történetírónk így írja ezt le: „... maradt a seregnél a szent emlékü Csányi László! — Ő nem áltatá magát a jövő iránt. Ő Aradon egy nehéz könyvel szemében e szavakkal bucsuzott el Vukovics és Horváth ifjabb miniszter társaitól, miután ezek nála a főhatalomnak Görgeire rubázó okmányát aláírták: „Barátaim, most már siessetek menekülni, talán már egy óra múlva nem fogjátok azt tehetni.” „Hát te merre fordulsz?” Kérdezék emezek. „Én mondá — már öreg s beteges vagyok, pár hónappal előbb vagy utóbb mindegy, de hazám földén akarok meghalni. Ti fiatalok vagytok, még szolgálhattok hazátoknak és ezért kötelességetek is menekülni.”

Azután csatlakozott Görgei táborához, végig szenvedte a levélgyűlési fejeletével keserveit és Sarkadon a táborban levő többi polgári egyénnel együtt az oroszok fogták el. Innen Nagy-Váradra vitték s átadták az osztrákoknak kiknél a császári főbiztos vette át, elvett tőle minden nála talált értéket s Pestre, a nekünk magyaroknak oly gyászos emlékü „Neugebäude“-be (Újépület) szállítottatta.

Itt volt fogságban haláláig. Az ítélő bíróság 1849. október 9-én hirdette ki ítéletét, mely szerint kötél általi halálra ítéltetett. A hadi bíróság előtt semmit sem tagadott, sőt arra hivatkozott, hogy ő hazája iránt való kötelességét teljesítette.

Törhetetlenül következetes és hű maradt elveivel mindvégig.

Október 10-én tehát ma 48 éve — báró Jeszenák Jánossal együtt a Neugebäude melletti pusztában szenvedte a vértanu-halált.

Ama szép levelében, melyet Pesten 1849. október hó 9-én, tehát halálos ítéletének kihirdetése és életének utolsó napján Schmidegg Kálmán grófhoz írt legteljesebb bizonyítéka Csányi László nagy, tiszta és igaz jellemének. A heves indulatu ember nyugodt megadással fogadja a halálos ítéletet, kegyesebbnek mondja, mint a hosszú börtöni szenvedést. Erőt ad neki ehhez nemcsak a jól teljesített és elvégzett kötelesség betöltésének érzése, hanem főleg Istenéhez való rendíthetetlen hite, mit így fejez ki: „Én nyugodt lélekkel lépek mindnyájunk bírása az örök Isten eléjébe, mert érzem és tudom, hogy sorsom ott a siron tul csak jobb lehet, hol hitem szerint kedvesemmel találkozandok.”

S midőn e levélben elszámol barátjának az ő kezén volt érdekeiről, így bizonyítja igaz voltát: „Soha hazudni nem szoktam, a halállal szemközt, hol még az igazságnak ellensége is reszketne a hazugságtól, hazudni nem fogok, e részről reményem ismernek mindenenk, még ellenségeim is.”

Ő aki nőtlen maradt és egész életén át csak a hazáért fáradt és küzdött, tanácsolja barátjának, hogy „a politikában ne avatkozzék soha, mert az elrabolja az élet nyugalmát” és hogy nősüljön meg, mert — ugymond — „ha van földi boldogság, úgy azt csak a házi nyugalmas családi élet nyújthatja.”

Levelének befejező része így szól: „Ítéletemben a dynasztia lerombolásának igyekezetéről vádoltatok, Isten tudja, hogy 14-iki áprilisi határozatban részt nem vettem. Én republikánus soha sem voltam, bizonyítja a sereghez adott proklamációm. De ha arról vádoltattam, mit tehettem ellene? Az bolond, ki Magyarországon republikáról álmodik.”

„Légy nyugodt szeretett barátom. Utolsó kérésem is hozzád, hogy élj nyugalmas családi életet, procul negotus,

szeresd a hazát és királyt. Üdvözöld rokonaimat s mindazokat, kik fölőlem kedvesen emlékeznek.“

H tvallása ez a nagy férfinak, aki egész életén át az átszenvedett nagy zivatarok után is hű maradt a magyarok ősi hármass jelszavához: „Isten, haza, király.“

Mikor a haza szabadsága és léte volt veszedelemben, akkor minden habozás nélkül állott a küzdők sorába, meghajolt a nemzetet képviselő országgyűlés határozatai előtt s minden ellentmondás és viszálykodás kerülésével felelt meg ama kötelességnek, melyeket ráruháztak. Neki osztályrészülv kevés öröm, de anóál több bánat, szenvedés és harcz jutott; a dicsőségből pedig soha sem kért magának részt.

A közéletben népszerű volt, min tenkinek birta rokonszenvét, szeretetét, a politikai küzdelemben még ellenfelei is nagyrabecsülték, akik pedig szorosabb összeköttetésben álltak vele, szinte rajongó tisztelettel emlékeznek meg róla.

Kenessy Kálmán nyug. min. tanácsos, ismert közgazdasági írónk, aki rélévet töltött mellette, mint kormánybiztosi irodájánál titkár, így nyilatkozik:

„Csányit a szabadságharcz legnagyobb emberének tartom, alkalmam iévén bámulatosan nemes jellemét, páratlanul önzésnélküli hazafiságát, a húságtól is teljesen mentességét, vas-szorgalmát, takarékoságát az ország pénzével stb. közelebből kiismerni; hirtelen haragu fellobbanó természete volt, de néhány percz multán már a páratlanul szívélyes, udvarias ember lett. Senki nálánál jobban nem szerette hazáját, senki nálánál később nem is volt érette meg is halni. Áldott legyen emlékezete.“

Az országos honvédgyűlés.

Budapest, okt. 23.

A negyvennyolczas honvédek országos egyesülete okt. 23-án tartotta meg közgyűlését *Balogh* Sándor alelnök vezetésével, a ki meghatottan emlékezett meg *Péchy* Tamás elnök haláláról és érdemeiről. Az országos gyűlés kimondta, hogy az elhunyt érdemeit jegyzőkönyvben örökíti meg s az özvegynek részvétiratot küld

A *Péchy* Tamás halálával megüresedett elnökség betöltése került ezután napirendre. *Balogh* Sándor alelnök, *Podmaniczky* Frigyes bárót ajánlotta elnökül, a mit a gyűlés egyhangulag magáévá tett és *Lázár* Mihály vezetésével küldöttség ment az új elnökért. Tiszteletbeli elnökké megválasztották *Lipthay* Béla bárót

A gyűlésbe érkező *Podmaniczky* bárót perczekig tartó éljenzéssel fogadták. *Balogh* Sándor alelnök üdvözölte az új elnököt és az öreg honvédek ügyének fölkarolására kérte. *Podmaniczky* báró meghatva köszönte meg elnökké választását. A multban is teljes erejével azon volt, hogy a 48-as honvédek igényei méltóan kielégíttessenek, annál inkább törekedni fog most, hogy az országos egyesület őt ültette boldogult emlékezetü *Péchy* Tamás örökébe, hogy dicső szabadságharcunk elaggott hőseinek hátralevő idejünkben biztosíthassák a tisztességes megélhetést. Ezzel átvette az elnökséget

A közgyűlés *Csatáry* Lajos miniszteri tanácsos indítványára elhatározta, hogy a tiz szoborért fölíratban mond köszönetet a királynak. A fölíratot *Csatáry* szövegezésével azonnal elfogadták.

Ezután a tárgysorozat pontjait tárgyalták le *Mikás* Zsigmond előadása alapján. Nagyobb vita csak a honvédek igazolása körül fejlődött ki, de az országos gyűlés végre is úgy határozott, hogy az eddigi eljárást továbbra is fön-

tartja. Az ülés végén *Lakatos* Miklós orsz. képviselő, a szavazatszedő bizottság elnöke tette meg jelentését, hogy a központi bizottság harmadának mandátuma lejárt s a megejtett választás alapján a bizottság a következőleg alakult meg: *Mikás* Zsigmond, *Gelléri Szabó* János, *Lakatos* Miklós, *Feleki* Miklós, *Blaskovits* Lajos, *Kürthy* Sándor, *Illyés* Bálint, *Szentirmay* Kálmán, *Halmágyi* Sándor és *Mogyoródy* Adóff Póttagok lettek: *Bakó* Ferencz, *Gömörj* Károly, *Kühnel* Ignác, *Piber* Károly és *Szinnyei* József.

Az ülés végén a *Petánovics*-vendéglőben bankett volt, melyen több felköszöntőben éltették az új elnököt.

Podmaniczky Frigyes báró, az új honvéd-elnök a szabadságharczban mint huszárszázados és osztályparancsnok vett részt. A szabadságharcz leveretése után közlegényül besorozták a tüzérséghez és Milánóba vitték s e szereplése arról híres, hogy az ágyu kerekeit glacé-keztüis kézzel kente, meg hogy több sikerült csinynyel boszantotta meg ezrede tisztikarát, Így egy izben lefoglalta a milánói színház páholyait és azokba elhelyezte közlegénytársait, holott a tiszt urak a földszinten álldogáltak. Az elegáns közlegényt 1850 végén elhocsátották a katonaságból. *Podmaniczky* nemcsak a régi, hanem az új honvédség veteránja is. 1870-ben belépett a mostani honvédhuszárságba szabadságharcbeli rangjával, majd szabadságot állományban őrnaggyá nevezték ki.

A napirenden voltak még a következő tárgyak:

Csatáry Lajos alelnök indítványa, hogy a Felsőnek köszönet mondassék az utóbbi napokban a magyar nemzet történelmi multja több eseményének megörökítésére tett intézkedéseért.

Lázár Mihály indítványa, hogy az elhunyt elnök *Péchy* Tamás özvegyének a honvéd egyesületek egyenként is részvét-nyilatkozatot küldjenek. — Ugyanannak az indítványa, hogy *Bánffy* Dezső báró miniszterelnökhöz küldöttség menesztessék, megköszönni az 1848—48-es honvédség iránt eddig tanusított jóakarátát. Indítvány az iránt, hogy a miniszterelnökhöz menendő küldöttség kérelmezze, hogy *Csatáry* Lajos hálafeiratát a honvédség küldöttsége lehetőleg személyesen nyujthassa át.

Indítvány az iránt, hogy a honvédségélyezés javítása kérelmeztessek a miniszterelnöknél.

Krudy Gyula indítványozza, hogy az 1848—48-es honvédség iránti elismerésnek a törvénybe leendő iktatása kérelmeztessek.

A központi bizottság évi jelentésének felolvasása. Ugyanannak indítványa az 1848-iki események 50 éves jubileuma tárgyában; indítványa a honvédmenház kibővítése iránt és az 1848-ban a rendes hadseregből átlépett főtisztek nyugdíjazása iránt.

A Brassó várm. honvédegylet indítványa a honvédségélyezés tárgyában.

A rikánbelüli honvédegylet indítványa s kérelme a honvédigazolások tárgyában.

*

Az országos honvédegyesületek elnökének választás sára a czeplédi agghonvédek, kik egyesületté alakultak, szintén fölküldötték egy bajtársukat, hogy őket a választásnál képviselje. A kiküldött közgyűlést megelőző zárt értekezleten azon panaszkodott, hogy a czeplédi egyesület sem meghívót, sem kedvezményes jegyet nem kapott. A panasz kinos feltűnést keltett a jelenvoltaknál, mire *Mikás* Zsigmond a központi bizottság főtítkára a törzskönyvekben utána nézett a dolognak s nyomára akadt, hogy Czepléden hivatalosan nincsen honvédegyesület. A kiküldött tiltakozott ez ellen s az egyesület iratait előadta. Ezekből aztán az elnökség konstataálta, hogy az egyesület megalakult ugyan, de 1891 után, a mikor a törvény kimondta,

hogy honvédegyesületek többé nem alakulhatnak (?) *Czepléd* küldöttét kellemetlenül érintette ez a fölfedezés. Most a törvényesen nonszens czeplédi honvédegyesület ilyenformán vagy a nagykörsi, vagy a kecskeméti egyesületbe kénytelen beolvadni. A régi rivalisok ebben az ügyben is egymással szembe kerülnek tehát.

Helfy Ignác †

A magyar szabadságharcz és emigráció egy kiváló bajnoka ismét letűnt. *Helfy Ignác*, lapunk kitűnő dolgozótársa, a muzeum tiszteletbeli tagja, Kossuth Lajos palatinusa meghalt.

Hogy mekkora veszteség Helfy halála a nemzetre nézve, azt minden magyar érzi.

Helfy Ignác halálával a független Magyarország eszméjének egyik oszlopa dőlt ki; s az ő halálával gyérült azoknak a keveseknek száma, kik zászlóvivői voltak a Kossuth Lajos által vezetett emigráció küzdelmeinek.

Életrajzi adatait az alábbiakban adjuk:

Helfy Ignác 1830. márczius 15-én született Szamosujváron egyszerű-, szegény zsidó szülőktől, kik korán elhaltak s gyermeköket a legnagyobb szegénységben hagyták hátra. — Középiskoláit Nagy-Károlyban és Pápán végezte, hol tanítással tartotta fenn magát.

1846-ban Pestre került és az egyetem bölcsészeti karába iratkozott be; itt érték az 1848. márcziusi napok is. A márcziusi mozgalmak alkalmával neki is jutott szerep, a mennyiben az ó-budai rögtönzött népgyűlésen ismertette a nap folyamán Pesten történeteket, magyarázva a 12 pontot, — ez volt Helfy első nyilvános szónoklata.

A szabadságharcz kitörésekor honvéd lett s a délvidéki magyar táborba, a bácskai hadosztályhoz lett beosztva; részt vett a lázadó szerbek elleni Verbász körüli harcokban.

Később a Kossuth irodájába lett beosztva, hol külföldi nyelvismeretei miatt nagy hasznát vették.

A szabadság ügyét ezután csupán tollával szolgálta. Egyik hazafias cikkét Csányi, mint proklamációt függesztette ki Aradon.

A világosi fegyverletétel után bujdokolni volt kénytelen, de Erdélyben elfogták s a kolozsvári katonai hadi törvényszék elé állították, mely megengedte neki, hogy tanulmányait előbb Bécsben, azután az akkor még osztrák uralom alatt levő Paduában folytassa.

1859-ben Turinban látjuk, mint a „L'alleanza“ című lapnak szerkesztőjét, mely lap a magyar emigrációnak hivatalos lapja volt s melybe Kossuth és Klapka is írtak.

Ez időtől kezdődik szorosabb összeköttetése és bensőbb viszonya Kossuthal.

A kiegyezés után sem jött vissza Magyarországra; megszűnt régi lapja helyett 1869-ben „A magyar magyar“ czim alatt újat indított, melyben hevesen támadta a kiegyezést.

Nyomdáját később eladta s Angliába ment.

1869-ben hazajött s a szentlőrinczi kerület, mely előbb Kossuth Ferenczet választotta meg orszgy. képviselőjévé, de ki nem fogadta azt el s Kossuth Lajos ajánlatára Helfyt választotta meg.

1871—1872-ig szerkesztője volt a szélső baloldal akkori pártlapjának, a „Magyar Ujság“-nak. 1878-ban a debreczeni II-, 1881-ben a szentgothárdi-, 1884-ben a székely-kereszturi kerületeket képviselte. 1887-ben a szegvári kerület képviselője lett s azóta e kerületet képviselte.

Mint politikus a 48-as párthoz csatlakozott. Kossuthot minden esztendőben meglátogatta, sűrűn levelezett vele s minden fontosabb politikai ügyben tanácsot kapott tőle.

Helfy különösen közgazdasági és pénzügyi ismeretével tett hasznos szolgálatot pártjának és az országnak. A képviselőház pénzügyi bizottságának állandó tagja volt.

Gyakran foglalkozott a külpolitikai ügyekkel is. Ő pendítette volt meg a magyar kormány vád alá helyezésének eszméjét s az okkupációt követő országgyűlésen az ellenzék be is adta a vádindítványt.

1879-ben hevesen támadta meg a kormányt a honossági törvény meghozatala miatt; éles beszédeiben különösen azt fejtegetve, hogy a magyar állampolgárság elvesztéséről szóló szakasz kizárólag Kossuth Lajos ellen irányul.

Egyik nagy érdeme Helfynek az, hogy ő vette rá Kossuth Lajost arra, hogy „Iratait“ kiadja.

Helfy rendezte Kossuth iratait sajtó alá s örökségül is azt kapta Kossuthtól, hogy a még hátralevő köteteket kiadja, de Kossuth e kívánságának Helfy nem tehetett eleget, mivel a halál elragadta tőlünk. E feladat most Kossuth Ferenczre vár, kit Helfy halalos ágyán kért fel a nagy munka feldolgozására.

Tagja volt a Petőfi társaságnak; a budapesti népoktatási kör alelnöke; az orsz. tört. erekye muzeum tagja, a Történelmi Lapok munkatársa volt.

Helfy Ignác halálát tüdővizenyő okozta, mely még a tavaszon kezdődött tüdőhuruttal s a nagy beteget folyton ágyban tartotta; sokáig küzdött a betegséggel, de a halál legyőzte szívós életerejét s okt. 11-én hajnali fél öt órakor kiszenvedett.

Temetése október 13-án volt az ország imponzans részvéte mellett. A főváros Kossuth Lajos sirja közelében adott a nagy halottnak diszhelyet.

A sirnál Eötvös Károly mondott beszédet.

Rökk Pál.

(Folytatás és vége.)

Batthyány gróf kihallgatása után a porkoláb gróf Károlyiért jött és ekkor tudatta a foglyokkal, hogy Batthyányit kötél általi halálra ítelték.

Gróf Károlyi hirtelenében el sem bucsuzhatván minden fogolytársától, a nála levő Mohácsi bácsi Pestmegye örökös esküdte és 2 évre elítelt fogoly által a következő szavakat üzenté hozzájuk: „Ha Batthyányit egyszer akasztják fel, akkor engem kétszer kell felakasztaniok: mert én, úgy gondolom hogy hazámnak több áldozatot hoztam, mint ő.“ Gróf Károlyi ugyanis — írja az életrajz, a mint az köz-tudomásu — saját költségén a „Károlyi huszárók“ ezredet állította fel és ezek élén mint ezredes a szabadságharcban vitézül harczolt. „Ítélete azonban az ő legnagyobb meglepetésre is nem a halál lett, hanem nagytekintélyü pártfogói és különösen a római pápa hatalmas befolyása következtében csupán két évi fogságra, 200 ezer frt pénzbüntetésére összes állampapírjainak elvesztésére ítéltetett.

Ugyancsak ezen időben végezték ki báró Perényi Ferenczet,¹ azon országgyűlés elnökét, mely a függetlenséget Kossuth ápril. 13-iki előterjesztése folytán kimondta és hajtattott végre a halálos ítélet Cseryus kamarai tanácsoson és Szacsvain amaz arczágyűlési jegyzőkönyvének vezetőjén.

Rökk Pál és társai a porkoláb lakának ablakából nézhették végig nemsokára még Csányinak és még egy kormánybiztosnak azután Herczeg Voronyeczkynek,² azelőtt uhlánus ezredes, volt Abancourt guerilla kapitányának a ki rémitő pusztitást vitt véghez az ellenség sorai közt és Gironnak, a ki az előtt ezredes volt a német légióban, kivégeztetésüket. Csak később hozták Braticsot, kit Kossuth többek közt azzal bizott volt meg, hogy Velenczébe 10 ezer aranyat szállítson. Őt ez uton elfogták, Pozsonyba és onnan vason az Ujéületbe szállították. „Derék olasz gyerek volt, egy tengerész fia, ki rövid életének nagy részét szintén tengeren töltötte.

Giron a kihallgatásra is a Rökk Pál ruhájába ment és abban is akasztották fel. Bratics hozta azt a hirt Pozsonyból, hogy a muszka közbelépése következtében a további halálos ítéletek hozatalát beszüntették, és ez a hír valószínűnek is bizonyult, amennyiben nyilvános kivégzések többé nem is történtek, hanem ehelyett az erre szánt áldozatok kegyelemből 15 – 20 évi fogságra ítéltettek

Ez történt Rökk Pál szoba és fogolytársával Könyves Tóth Mihály debreczeni ref. lelkészszel, a veres-sipkások táborig lelkészével is, a ki kötélre lett ugyan ítélve, de e helyett 20 évi fogságot kapott. K. Tóth Mihályt Terezienstadtba vitték.³ Beteges ember volt, de azért a képzelhető legérzékenyebb bucsuvétel alkalmával is csak kölcsönképen fogadott el Rökk Páltól a hosszú utra egy alsó öltözetet, egy kis párnát és egy felöltőt; mert a büszkesége nem engedte, hogy azokat ajándékba elfogadja.

A Rökk Pál kihallgatása egészen karácsonyig halasztatott és pedig azért, mert nap-nap mellett jöttek ellene titkos feljelentések. Egy közeli plébános és egy alapítványi uradalmi tisztviselő, névszerint is megnevezi,⁴ folyton izgatták a népet a magyar kormány ellen és ezért a vész-bíróság Fényes Elek előklete alatt mindkettőt halálra ítélte

és tisztán Rökk Pál közbenjárásának köszönhették, hogy ügyük az utolsó órában törvényes utra tereltetett és hogy ezáltal ők az akasztófától megmenekedhettek. Ez a két ember volt — Rökk szerint — az, a kik későbbben ellene titkos feljelentéseket küldöttek.

Rökk Pált gróf Almácssy Mór az országos pénzügyigazgatóság elnöke hathatós közbenjárása következtében a budai térparancsnok Berg tábornok egyenes rendeletére — a mi az Ujéületben nem kevés kellemetlenséget okozott — karácsonkor hallgatták ki és 8 nap mulva szabadon is bocsátották.

Nedelkovics főauditor ezzel bucsuzott el tőle: „feladói alávaló gazemberek lehetnek, mert mindennap olyan feladatokkal alkalmatlankodtak, hogy ha a bement vadak igazolására csak egy tanut is kaphattunk volna, törvényeink és utasításaink szerint 100-ból 99-et könnyebben kivégeztethettünk, mint egyet felmethetünk.

Midőn Rökk kiszabadulása után gróf Almácssy Mórnál megjelent azért, hogy közbenjárását megköszönje, a gróf következőkkel bocsátotta el: „Ne gondold, öcsém, amiért itt ülök, rossz hazafi vagyok: de ha nem én foglalnám el ezt helyet, akkor azt betöltené egy cseh vagy egy német, aki nálamnál kevésbé volna hazafi. Rendőri felügyelet alatt szabadon bocsátottak, de vigyázz magadra: „haec sént paterna monita!“

A fogság után édesanyját felkeresvén, vele együtt Taksonyba ment, hol birtokot bérelt. Itt azonban csakhamar fölszólítást kapott arra nézve, hogy Pest, Esztergom, Fehér, Veszprém és Somogy megyékben az ott levő alapítványi uradalmi birtokok felügyeletét, valamint a szabadságharczosoktól elkobzott, nevezett megyékben lévő birtokokat is felügyelje Rökk Pál ezen felhívásnak annál is inkább eleget tett, mert remélhette, hogy ezen állásból az elkobzással büntetett családokon legalább közvetve némileg segíthet, mi neki nagyrészből sikerült is amennyiben az ilyen birtokokat mindig az érdekelt családtagok valamely tagjának adta ki bérbe, így pl. a Batthyány-féle birtokot ennek sógora ifj. Zichy János bérelte és a bérlet hasznát a Batthyány-gyerekek részére adta. Az elkobzott birtokok közül felügyelete alatt voltak a Beze Jánosé, Acs Károlyé, Batthyány Lajosé, Madarász testvéreké, Batthyány Kázméré, és a Nyáry Pálé. Ezen szerepkörben működött 1860-ig.

Rökk Pál megnősült 1857-ben frigyre lépven Scherer Klementinával. Házasságukból egy fiuk született 1858. május 1-én. Fiát 1860 december 24-én temettette el Sajó-Ládon, vele hantolva el hátra levő életének minden örömét. Sajó-Lád megemlítésénél megjegyzendő, hogy Rökk Pál 1860-ban ezen borsodmegyei községbe költözött az ottani alapítványi uradalom urbéri rendezése, a tagosítási tervek elkészítése céljából, hol 1868-ig mint uradalmi tiszt és azóta mint önálló gazda lakott haláláig.

Alapító tagja lett az ország majdnem minden közművelődési egyesületének, árva- és gyermek-menházának, közigazgatási előadója volt Borsodvármegyének, tagja Borsodvármegye közigazgatási bizottságának, 500 frtos alapító tagja és elnöke lett a Borsodmegyei gazdasági egyesületnek, elnöke az élete vége felé keletkezett borsodmegyei hitelszövetkezetnek, melynek célja a legszegényebb kisgazdák felsegélése. Ezen hitelszövetkezet részére annak első időszakában 50 ezer forintig a lehető legkisebb kamattal saját vagyonából nyújtott hitelt, csakhogy ez áldásos működését minél hathatósabban teljesíthesse.

Ezeket kívül igen sok esetben nyújtott ezreket kitevő segélyt és pedig nemcsak rokonainak, hanem reá nézve teljesen idegeneknek is.

¹ Történelmi Lapok 1892. évfolyama 247. lap.

² Lásd a Történelmi Lapok 1892. évfolyam 248. lap. 1893. évfolyam 182, 183. lap.

³ Lásd Történelmi Lapok 1895. évfolyam 31. lap s a muzeum életrajzi tárá.

⁴ Lásd E. M. K. E. levéltárában.

Gustavo Massoneri.

(Szabadságharcunk egy olasz bajnoka.)

Pár héttel ezelőtt egy öreg ur érkezett Olaszországból, Pallanzából Budapestre. Rég nem járt itt: 1848 óta, amikor mint a Ceccopieri-ezred kadét-örmeistere együtt konspirált annyi jó hazafival az osztrák elnyomás ellen s a mikor a budai főhadparancsnokság előtti utcái tüntetés alkalmával, ellene szegülve főlebbvalói parancsának, sok jó magyar ifju menekülését tette lehetővé.

Gustavo Massoneri elkerült aztán Pestről; a Ceccopieri-ezredet elvitték Marchegg felé s ő itt szervezte mintegy száz bajtársának magyar földre való visszaszökését. Óriási veszedelmekkel küzdve, érkeztek el Pozsonyba, ahol lelkes örömmel fogadták be őket a magyar szabadság harczosai közé. Kossuth Lajos Massonerit bizta meg, hogy az olasz katonákat külön csapatba szervezze, mely aztán hősi- leg küzdött a schwechati ütközetben, majd a nagyszombatiban, ahol Massoneri meg is sebesült. Innen Lipótvárra vonult a csapat, amely erősségnek gyászos földadása után Massonerit halálra ítélték, de kegyelemből tizenkét évi várfogságra változtatták az ítéletet. Szinte csodás módon menekült meg a fogságból és hosszú bolyongás után el birt jutni Szegedre, ahol ép akkor szervezték a Monti vezérlete alatti ismert olasz légiót. Ebben küzdte aztán végig a szabadságharcot.

Mind e dolgokat pedig a szegény öreg Massoneri apróra megírta egy vaskos kézirat-kötetben s mikor legutóbb mindenféle csapások érték és nyomorba süllyedt, ezzel a kézirat-kötettel eljött Budapestre: hátha talál rá kiadót? De olaszul írt munkáját nem olyan könnyű dolog egyhamar kiadni; találni kell embert aki átdolgozza, részben megkurtsítsa, lefordítsa. S addig a szegény Massoneri egy krajczárt sem láthat munkája után. Pedig ő naivságában azt hitte, hogy emlékiratait nálunk rögtön pénzzé fogja felválthatni! Es most Budapestben, messze hazájától, inséggel küzd; nincs meleg ruhája, nincs ennaivalója, nincs utiköltsége.

Ha segítünk azokon, akik mint a nemzet sajátjai adták vérüket a magyar szabadságért; veszni hagynók azt, aki idegen létére is a mi oltárunkon áldozott? (Budapest.)

Halálozások.

Honvédegyleteket, munkatársainkat és lapunk barátait kérjük: sziveskedjenek a halálozásokról egy-egy rövid tudósítást írni s a gyászjelentést az erekiye-muzeum számára esetről-esetre beküldeni.

Dunkel Károly 48-as honvéd 85 éves korában Eperjesen meghalt. Az ősz szabadságharcos tekintélyes polgára volt Eperjes városának, ki soha sem hiányzott onnan, hol a város előhaladása érdekében kellett közremunkálni.

Frankkiss Samu 48-as honvéd, kolozsvári polgárt temették el október 5-én élete 68. évében. A temetésen a honvéd egyesület nem vehetett részt, mert előzetesen nem értesítették a vén katona elhunytáról. A kolozsvári temető rendező intézetek néha sem a kegyelettel, sem a hazafias érzéssel nem törődnek, csak azt nézik, hogy mentül kevesebb fáradsággal takaríthassák el az elhunytat.

Kauzler József 1848—49-iki honvédnagy Nagyváradon meghalt. Kauzler József idegenből származott be Magyarországra. 1819-ben született Lembergben, atyja Kauzler Frigyes cs. és kir. granátos alezredes, anyja Lauer Zsófia volt. Szülői katonának szánták, már tizennyolczéves korában kadét volt a cs. és kir. 37-dik gyalogezredben.

1848-ban, Lembergben állomásozó ezredétől egy párbaja miatt az ezrednek Nagyváradon állomásozó 3. zászlóaljához helyezték át. Ez a zászlóalj és vele együtt Kauzler is a magyar hadsereghez csatlakozott, mint 27-ik zászlóalj és részt vett a perlaszi csatában. Kauzler ehkor már százados volt. Az ütközetben vitézül harcolt és súlyos sebet kapott, a melynek igen érdekes a története.

A csata előtt a tisztek vetélkedtek egymással, hogy ki lesz a legbátrabb és ki lesz a legelső a sáncz tetején. Kauzler fogadott társaival, hogy azok közül, kik a sánczot megostromolják, ő lesz az első, ki fölkapaszkodik, ha nem, úgy agyonlövi magát. Az ütközet megkezdődött és Kauzler — bár zászlóalj-parancsnoka megtiltotta — hirtelen a sáncz élére ugrott s elkiáltotta magát:

— Utánam, magyar fiúk! A század lelkesülten heves rohammal vetette magát a sánczra, de az ellenség védett helyéről irtóztató golyózáporral és ágyutüzzel fogadta a támadókat. A katonák visszahúzódtak, Kauzler azonban fogadására gondolva, nem tagított s tiz emberével a leghevesebb golyózáporban a sáncz tetején termett. Ő volt az első, de dicsőségét drágán fizette meg. Alig hogy föllépett, egy golyó fején találta s a következő pillanatban roncsolt koponyával vértől pirosan zuhant le. Ő volt az első sebesült magyar tiszt. Ajultan vitték be Nagybecskerekre, hol a vendéglő nagytermében fektették le, virággal földszitett ágyra. A város legelőkelőbb hölgyei ápolták s Kauzler hosszú szenvedés után fölgyógyult. Vitézségeért a magyar hadügyminiszterium őrnaggyá léptette elő s áttette Stein tábornok parancsnoksága alá. Később Nagyváradra került s itt ő szervezte a 9. honvédszászlóaljat, melynek később élére állították. Számos csatában vett részt s őt bízták meg a gyulafehérvári vár ostromlásához szükséges sáncz- és aknamunkák vezetésével. — A világosi gyásznapi után elfogták, 1850-ben tiz évi várfogságra ítélték, melyet később hat évre szállítottak le. Két évig ült az aradi várban, mikor apja közbenjárásával kibocsátották. Ekkor kiment Bukovinába, de három év múlva visszatért Nagyváradra és ott telepedet le. Az egész megyében ösmerték és igen kedvelt tagja volt az ottani társaságnak. Eleinte kis birtokán gazdálkodott, később azonban, mivel a perlaszi csatában kapott sebe még mindig gyötörte, mindentől visszavonult.

Kauzler temetése október 23-án délután volt, nagy részvét mellett. Koporsóját a 37. gyalogezred küldöttei élükön Wagner alezredessel, a biharmegyei honvédegyesület és Nagyvárad közönségének színejava kísérte ki a temetőbe.

Kenderessy Mihály. Az orsz. történelmi erekiye muzeum tiszt. tagjainak gárdájából ismét eltűnt egy munkában, hazafiai tényekben és érdemekben egyaránt kimagasló férfi. Gyászbire így szól:

Szálláspataki Kenderessy Klára a maga és gyermekei: Lázár, Kálmán és László, valamint bibarczfalvi özv. Simon Jánosné szül. szálláspataki Kenderessy Polyxéna és számos rokonok nevében fájdalommal jelentik, hogy a hön szeretett édes atya, nagyatyja és testvér

s z á l l á s p a t a k i
Kenderessy Mihály

nyug. kir. törvényszéki bíró, a hunyadmegyei 1848—49-es honvédegyesület elnöke hosszas szenvedés után, folyó hó 22-én, déleesti 11 órakor, életének 74 ik évében jobblétre szenderült.

Halottunk földi maradványai folyó hó 24-én, d. u. 4 órakor, a halottas háznál az ev. ref. egyház szertartása szerint tartandó rövid ima után fognak, saját kívánatához képest a helybeli róm. kath. sirkertbe örök nyugalomra helyeztetni.

Déva, 1897. október 22-én.

Béke lengjen porai felett!

A Történelmi Lapoknak szorgalmas munkása volt az elhunyt Még a folyó évi folyamban is dolgozott. Az 1. sz. 3. lapján a hazaszeretet lelkében ki nem alvó tüzetől áthatva egy szép költeményben ad számot arról, hogy a nagy napok és azok daliái álmaiban miként jelennek meg ma is. A 44. lapon részleteket ír le a piskii csatát megelőzőtt és annak lefolyása körüli időkről. Ez volt az elhunyt hattyu dala. Életnagyságu arczképe a „Honvédek Pantheonába“ kerül. Emlékét fenntartja a nemzet kegyelete.

Labát Mihály 48-as honvéd 78 éves korában Antalfalván meghalt. Tót ember volt, nem is tudott magyarul, anyanyelvén kívül csak a németet törte egy kicsit, azonkívül altiszt volt egy császári granicsár ezredben, hanem azért a mikor kibontották a háromszínű zászlót, tudta, hogy ott az ő kive, fölcsapott honvédnek és olyan vitézül küzdött, hogy kinevezték hadnagynak az egyszerű földműves ember fiát.

Langer János 1848/49-iki honvédtizedes, a honvédmenedékház lakója nyolczvanhárom éves korában hosszúságú betegség után a Szent-István kórházban meghalt.

Lenes Mihály negyvennyolczas honvéd hetven éves korában Bakabányán meghalt. Az elhunyt végig küzdötte a szabadságharcot, azután visszavonulva bányamunkával kereste kenyerét.

Litanszky Mihály 48-as honvédhuszár, volt városi gazda, 69 éves korában Szarvason meghalt.

Magyari Sándor 48-as honvéd, földbirtokos, a ki a híres piskii csatában is részt vett, Apahidán (Kolozm.) okt. hó 20-án meghalt. Az öreg ur 68 évet élt s mint agglégény halt meg s utolsó kívánságához képest Nagy-Enyeden temették el. Végtisztessége nagy részvét mellett folyt le és a mind inkább gyérülő honvéd-bajtársak nevében Incze Sámuel bucsuztatta el szép beszédben.

Murguly Mihály megyei hajdu Nagy-Károlyban meghalt, 48-as honvéd volt, a ki végig küzdötte a szabadságharcot, a mi annál nagyobb érdem rá nézve, mert oláh anyanyelvű volt. A megye szolgálatában azonban jól megtanult magyarul s az öregnek az az érdekes szokása volt, hogy feljebbvalóiról mindig a többes szám első személyében beszélt, p. o. ma intézzük el tekintetes uram azt az aktát, a próbáljunk már stb.

Rosos Miklós 1848—49-iki honvédfőhadnagy, nites ügyvéd, a zirczvidéki takarékpénztár ügyésze szeptember 21-én hetvenkét éves korában Zirczen meghalt. Holttestét Zirczen beszentelték és másnap Szent-Király-Szabadjura szállították, a hol a családi sirboltban helyezték örök nyugalomra. Özvegvet és négy árva hagyott hátra.

Szabó István 1848—49-es honvéd Kolozvárt elhunyt. Temetése a kolozvári boncztani intézetből történt. A temetésen a halott egykori bajtársai közül részt vett: Nagy Pál számtanácsos, honvédegyleti jegyző, Szucsáky Imre tüzemester, Bögözy József és Majorosi Albert.

Thor Fülöp 48-as honvéd, egy 72 éves aggastyán, Nagy-Becskereken október 12-én szíven lőtte magát. A boldogtalan öreg, ki ifju korában a hazáért és szabadságért ontotta véré, valamikor jó módban élt, de jószívűsége miatt tönkre ment s a nyomor elől menekült a halálba.

K Ü L Ö N F É L É K .

— „Bem szobra, Bem nővérek“ czimvel a Történelmi Lapok 17—18-ik számában megjelent közleményünk kiigazításául megemlítjük, hogy a Bem szobrát nem 1881-

dik év, hanem 1880-dik évi okt. 17-én lepleztük le, valamint a Bem inségben levő nővérei segélyezésére nem 1881-ben lett az adakozási felhívás közzétéve, hanem 1880-dik évi márcz. 29-én.

Kelt Maros-Vásárhelyt, 1897. okt. 24-én.

Az 1848—49. honvédegylet elnöksége.

Kebelei Nagy Samu,
honv. egyl. elnök,

Cs. Molnár Zsigmond,
főjegyző.

— **Október 6.** Az aradi vértanuk ünnepén, mint minden évben, úgy az idén is fényes gyász-istentisztelet volt a ferenczrendieknek szomorú emlékekkel ékes belvárosi templomában. Évről-évre a 48—49-iki honvédek mondatják ezt a rekviemet. Most is ők tartatták az istentiszteletet s testületileg zászlók alatt mentek a templomba. A gyászmise délelőtt tíz órakor kezdődött, Bán Sándor ferenczrendi házfő mondta több pap segédletével.

*

Az Aradon martir halált szenvedett tizenhárom vértanú emlékezetére október 6-án délután a kolozvári tudomány egyetem ifjusága ez uttal is eddigi szép szokásához hiven, kegyeletes gyászünnepélyt rendezett. Az ünnepélyen az egyetemi ifjuság testületileg, nagy számban jelent meg, rajtuk kívül szép számú érdeklődő és hazafias közönség vett részt a kegyeletes megemlékezésnek e szép ünnepén, melynek színhelye ezuttal is a városi vigadó épület nagy terme volt. A gyászünnepély a Hymussal vette kezdetét, melyet a Polgári Dalegylet adott elő, nagy hatással, a közönség állva hallgatta végig nemzeti dalunk szép előadását. Ezután Ditrói Nándor r. b. elnök tartott rövid megnyitó beszédet, melynek hazafias hangja és a kegyeletes emlékezés derüje állandóan lekötötték a közönség figyelmét. Ezt követőleg Czako Jenő joghallgató szavalt el Nagy Lajosnak egy sok erővel megírt, hatásos alkalmi költeményét, mely igen nagy tetszésben részesült. Pazuorek Ferencznek kellett volna következnie, de rekedtsége gátolta a közreműködésben s így az ő szépen kidolgozott emlékbeszédét egyik kollegája olvasta fel. A beszéd mindenkinek megnyerte a tetszését. Erre ismét Ditrói Nándor lépett az emelvényre s alkalmi szavalatát a közönség nagy érdeklődéssel hallgatta s tetszés nyilvánításokkal tüntette ki. A kegyeletes ünnepélyt a Polgári Dalegylet a Szózat eléneklésével fejezte be. Az ünnepély négy óra után ért véget.

— **A vértanuk hamvai.** Az aradi Kölcsey-egyesület, a mely a forradalmi idő kincseit Aradon egy szabadságharc-muzeumban készülni összegyűjteni, ujabban ismét nemes és fenkölt czélt tűzött ki magának. Az egyesület a tizenhárom aradi mártir hamvait akarja most összegyűjteni és a gyásznapi félszázados évfordulóján, 1899. október 6-án egy méltó mauzoleumban örök nyugalomra helyezni. A mauzoleum költségeit már most kezdi gyűjteni az egyesület. A gyűjtésen kívül most két Zichy Mihály-féle képet ad ki művészeti produkciókban a mauzoleum javára. A képek allegorikusak, az egyik 1848, a másik 1867 történelmi pillanatát, a Talpra magyart és a kiegyezést örökíti meg. Szépen fogalmazott lelkes fölhevítést adott ki a képek érdekében Damjanich János özvegye is, a ki minden hazafinak pártfogásába ajánlja az egyesület szép törekvését.

— **A muszkák Bem tábornokról.** A magyar önvédelmi harc erdélyi hadseregének fővezére Bem tábornok, mint valami mithologiai alak olyan tiszteletárgya a

muszkák előtt. Közlebről a kolozsvári országos történelmi ereklye muzeumnak egyik tagja, Pákey Lajos főmérnök Rómában járt s a Tivoliban két muszka-országi férfiival Imich József gyárossal és Wolberg Adám Sándor vegyészeti mérnökkel találkozott. Ezek részletesen elbeszítették, hogy hazájukban igen sok öreg ur van, a kik mint tiszték, az orosz hadseregben Bem ellen küzdöttek a magyarországi orosz intervenczió alkalmával,

Az öreg orosz katonák csodás dolgokat beszélnek el a Bem hadi műveleteiről s arról a genialitásról a melylyel azokat keresztül vitte. A kolozsvári történelmi muzeum mind a két orosz férfit levélben kereste meg, hogy az öreg muszka tiszték emlékeit az erdélyi hadjáratról irassák le és küldjék be.

Kapcsolatban ez ügygel megemlítjük, hogy az országos történelmi muzeum széles körű intézkedéseket tesz a szabadságharc félszázados évfordulójának maradandó s a jövőre kiható alkotásokkal való megünneplésére.

S a mikor az ötvenévi forduló letelik, akkor a párisi világiállításon fogja bemutatni gazdag gyűjteményéből, a kiválóbb honvédek arcképeit, csatatérek térképeit, a honvédelmek miniatúr alakjait stb. E törekvésében az egész ország hazafias közönsége támogatja a muzeum igazgatóságát. Rendkívül sokan távol vidékekről felkeresik gyűjteményét s hoznak ereklyéket, képeket. A napokban Szalay László min. osztálytanácsos Bécsből, dr. Gidófalvi J. közjegyző, Kócsy Andor alügyész, Szombathy Sándor (Tálya), Sándor Kálmán táblabíró Torda, Szilágyi Farkas pap Nagy-Enyed, dr. Korody Péter theologiai tanár, Imets Jákó kanonok Gyulafehérvár, Solymosy Lajos, Balázs theol. tanár Gyulafehérvár, Borszéki Soma miniszteri tanácsos Budapest, Kiss József ügyvéd Pécs, Szalay István főgymnáziumi tanár Budapest, Tholnai József honvéd huszár hadnagy Kassa, s mások az ország minden vidékéről. Az idén oly nagy volt a vidéki látogatók száma, hogy a több évre berendezett vendég könyv néhány lap kivételével egészen betelt.

— **Táncsics Mihály-szobor.** Táncsics Mihálynak, ki 1848. márczius tizenötödikének, bár passzív, de egyik tekintélyes tényezője, a kiegyezés után pedig az orosházi választókerületnek az 1869—1872-iki években országgyűlési képviselője volt, Orosházán emlékszobrot akarnak emelni. A mozgalom élén az orosházi iparosok és munkások vannak, a kik körében a szobor létesítésére gyűjtés indult meg.

— **Hentzi.** A Deutsche Volkzeitung, Lueger lapja, abból az alkalomból, hogy a Hentzi-szobrot a Szent-György térről a hirályi palota kibővítése és a miniszterelnöki palota újjáépítése miatt eltávolítják, mindenfajta barbarizmust rá fog a magyar nemzetre. Főlöszleges cáfolgatni, hisz mindenki tudja, hogy Hentzi, holott Pest bombázásával egyébre szolgált volna, a mikor buda elfoglalásakor foglyul esett, semmi bántódásnak nem volt kitéve. Persze, a Lueger lapja Bécsnek reklamálván a Hentzi-szobrot, így hatósabbnak találja a dolgot. Kár erőlködni, mert odaadjuk a nélkül is, csak vigyék. Nekünk nem kedves Hentzi és nem kedves emléke sem; de sem vele, sem emlékével nem brütáliskodtunk. Egyszer föl akarta robbantani egy exatált em-

ber, de azért nem a magyar nemzet a felelős. A Deutsche Zeitung kis förmedvénye egyébként így szól:

A honvédek Hentzit sulyosan megsebesítve elfogták és diadalmasan Pestre hurczolták, a hol egy zöldséges pinczébe vetették; utközben gyalázatosan bántalmazták, leköpték és puskaagyukkal ütötték, verték, sőt a pinczében meg is botozták. A hős egy szót sem mondott, egyetlen jajszó sem szállott el ajkáról, a mikor őt, a védtelen orszánt agyba-főbe verték: tizenöt hosszú óra után kilehelte nemes lelkét. Budapestén még ma is azt tartják, hogy nem igaz magyar az, a ki a Hentzi-szobrot egyszer le nem köpte s a magyar főváros lakói még ma is tisztelik és becsülik azt az elzülött újságíró, a ki a szobrot két év előtt bombával föl akarta robbantani. A magyar zsidó újságok azt írják, hogy nekik mindegy, akár mit csinálnak a szoborral, de nekünk nem mindegy; mi tudunk egy helyet, a hol katonáink bátorságát megbecsülik s a hol a császárhüségét és az igaz hősiességét elismerik, a hol a budai hősnek, a halált megvető Hentzinek érdemeit nagyra tartják. Ez a hely a mi császárvárosunk és azt hisszük, hogy minden igazi bécsinek, minden valódi osztráknak szívéből beszélünk, mikor azt az óhajtasunkat fejezzük ki, hogy Bécs városa Hentzi emléket és önmagát tisztelje meg azzal, hogy a budai szobornak itt méltó helyet jelöl ki s a szobrot itt fölállítja.

— **Ferencz József és Kossuth.** Különös jelensége a történelemnek, hogy Ferencz József királyi herceg első nyilvános szereplésével Magyarországon, a melynek évfordulóját Pestmegye e hó 17-én ülte meg ünnepiesen, senki rokonszenvét nem hódította meg oly annyira, mint Kossuthnak, a kit később oly engesztelhetetlen ellentétbe sodrott a szabadságharc. A minapában idéztük „Ötven éve“ című vezércikkelyünkben Kossuthnak, Pestmegye követének 1848. márczius 3-án mondott beszédét, a melyben jóslatszerűen Ferencz Józsefet jelöli ki Magyarország királyává. Lapunknak egy történetíró barátja figyelmeztet, hogy Kossuth, mint Ferdinánd minisztere sem tett le kedvelt eszméjéről, melynek Hirlap-jában vezérlő befolyása és ragyogó tolla egész erejével nyilt propogandát csinált. Mielőtt az országgyűlés küldöttsége augusztus 8-án V. Ferdinándnak válaszfölriratát átnyújtotta és Magyarország királyát ünnepiesen fölkérte, hogy „jőjön Budára magyarjai közzé, hogy legfőbb jogait a törvények szentesítése által hü nemzete közt gyakorolja“, Kossuth, a pénzügyminiszter az egész világot meglepi indítványával, hogy az ifju Ferencz József főherceg Magyarország királyává koronáztassék. Atyja életében — úgymond — ő felsége (V. Ferdinánd) is koronás ifjabbik király volt Magyarországnak, oly eset, mely gyakran előfordult történetünkben. A magyar nemzet kedveli ezt a drága főherceget, Ferencz Józsefet, kinek születésénél fogva a trónöröklésre kilátása van. A magyarok istene hozza urunkat és királyunkat közénk, de hogyha ez meg nem történhetnék, akkor tegye meg ő felsége tekintélyének legkisebb rövidsége nélkül, tegye meg fonséges Ferencz Károly kir. herceg atyai szeretetéből azt az áldozatot, hogy adjon nekünk Ferencz Józsefben egy ifju királyt. A magyar nemzet, mint győzhetetlen óriás fogja védelmezni, ha kell a pokol ellen is; az osztrák ház jövődjébiztosítva leend. A magyar Budán akarja tisztelni királyát. (Kossuth Hirlapja, julius 29-iki szám). Magyarország sorsának fátuma ugy hozta magával, hogy mire Kossuth esz-

méje megvalósult, áttörhetetlen választófalat vont Ferenc József király és uralkodásának első propagátora közé a függetlenségi nyilatkozat. (Budapesti Hirlap.)

Megjegyezzük, hogy e történelmi adalékot Horváth Mihály is feldolgozta a szabadságharczról szóló művében.

— **A szónokló Kossuth.** Hevesvármegye székházának disztermét nemsokára érdekes kép fogja ékesíteni. Stettka Gyula festőművész ugyanis megfestette e diszterem számára a szónokló Kossuth Lajost. A művész Kossuthnak egy 1851-iki amerikai fényképe után festette meg képét. Hevesmegye az ezredévi forduló alkalmából rendelte meg a képet, melynek leleplezése sokatmondó ünnep lesz. Kossuth arczképével együtt leplezik le a király arczképét is.

— **Kossuth Lajos iratai.** A magyar nemzetre nézve Kossuth Lajosnak élete és szereplése sokáig kimeríthetetlen kincses bánya lesz. Annak az alkotásokban mesteri agyvelőnek a munkája, (a mely száműzetés alatt három világrészben szórta sugarait és ezek a sugarak mindig Magyarország helyzetét világították meg a külföld előtt,) az a tömörked beszéd, hirlapi cikkek, mely a sajtóban itt-ott megjelent, vagy kéziratban őrzött levél, míg mind össze lesz gyűjtve, időrendbe sorakoztatva, szakszerűen feldolgozva, sok év bele telik. — Ujabban is három ilyen adalékot adott át Kővári László történetíró a kolozsvári orsz. ereklyemuzeumnak. Egyik egy beszéd, mely a *The Daily Scotsman* 1859. decz. 12. számában jelent meg. Decz. 7-ikén tartotta. A másik 1860. jan. elején a Dijon *Rewue Contemporain*-ban több fejezetben s folytatásokban adott közre. A harmadik a *Times*nek egy vezércikke 1860 febr. 8-ról. Mindhárom adalék Ausztria törekvéseit tárgyalja, midőn a jezsuitákat is felhasználni igyekezett arra, hogy Magyarországot beolvassza.

— **A „Nájgebáj“ vége.** A mai nappal megszűnt lenni a főváros egyik leghíresebb épülete, az „*Ujépület*“, mely a „Neugebäude“-ből lett „Nájgebáj“ elnevezés alatt szomorú nevezetességre tett szert az egész országban. Azokhoz az idomtalan, kékes-szürke épületekhez, melyek a Szécheny-tér, Nádor-utca, Báthory és Hold-utcák által határolt területen hosszú évtizedek óta megakadályozták a fővárost természetes fejlődésében, sok szomorú reminiscenzia fűződik és a magyar történelem e századbeli korszakának legsötétebb napjai a „Nájgebáj“ emlékével maradnak örök összeköttetésben.

Minden lidércnyomás alól fölszabadul a főváros, midőn a mindent leromboló tótok csákánya alá kerül ez ormótlan épülettömb, melynek ugyszolván minden téglájához vér és köny tapad. Keletkesése vissza nyulik a mult századig, a mikor már 1794-ben itt szövetnek a Marinovics-féle összeesküvések első szálai, melyek aztán országszerte elágaznak.

A szabadságharcz ideje alatt a dicsőségteljes küzdelem elnyomatása után az Ujépület valóságos vágóhidja lett a magyar nemzet szabadság-ügyének. Itt szenvedett vértanu halált *Batthyány* gróf Magyarország első miniszterelnöke, *Perényi* Zsigmond, *Csányi* László és annyi más hű fia az országnak *Haynau* parancsára egyes éjszakákon 15—20 foglyot is lőttek le minden kihallgatás vagy bírói ítélet nélkül. Mennyi vér, mennyi bánat fűződik a néma kövekhez, melyek néhány hét mulva eltöröltetnek a föld színéről.

Az alkotmányosság helyreállítása óta a főváros polgársága egyre arra iparkodott, hogy az Ujépület lebontásék, de minden igyekezet hiábavalónak bizonyult, mert a

katonai hatóságok érthető pietással ragaszkodtak a csuf komplexuszhoz. Végre *Wekerle* Sándor miniszterelnöksége idejében, nagy áldozatok árán megváltotta a főváros ezt a hirhadt kaszárnyát és ma a katonai hatóságok képviselői át is adták a főváros képviselőinek.

A főváros itt egy új városrészt fog rendezni. Az elfogadott építkezési terv szerint az Ujépület helyére kerülő utak és terek a főváros egyik legszebb részét fogják képezni. A lerombolás munkája november elsején veszi kezdetét és a jövő évi augusztusig be kell fejezve lennie, úgy hogy a jövő évre az egész területnek szabadnak kell lennie.

A főváros ide tervezi a szabadság szobrot a szabadságtérre, a melyet a nyereendő terület közepén szabályozni akarnak! De itt kéne fel állítani *Batthányi* Lajos és az Ujépületben megölt többi vértanu emlékét is.

A mikor *József* császár a kaszárnyát építtette, oly messze esett a várostól, hogy még később, midőn már tüzérési laktanyául szolgált, a tisztek panaszkodtak, hogy olyan messze vannak a várostól; ma pedig ugyszolván a főváros közepén áll, a hol akadályát képezi a főváros normális fejlődésének.

A „Magyar Bastille“ holnap megüresedik, nagy öröme a főváros és az ország közönégének, mely pusztulni látja benne egy sötét kor szomorú emlékkövét. (Magyarország október 23. szám.)

Az újépület börtöne között legérdekesebb talán *Batthyány* Lajos gróf czellája. A *Garnisons Arrest* Nro 2-ben van az a szűk, harmadik számú czella, amelynek történelmi nevezetességét csak néhány fölírás jelzi. A czella három lépés hosszúságú és egy lépés széles, deszkaprinc és rozogakályha benne minden butorzat. Erős, vasrostélyos ablakát vastáblával lehet elföldni, ha a rab büntetését szigorítani akarják. A falakon fölírás nincs, csupán az ajtó belső részére van bevésvé:

B. L. G. 1849. okt. 6.

Jön még a kutyára dér!

A fogoly katonák kegyelettel épségben hagyták e fölírásokat és az ajtóra másféle, katonáéknál szokásos bevésvésektől tartozkodtak, mert az utolsó baka is tudja az Ujépületben, hogy ki volt ott valamikor elzárva. A czella mellett, a Nro 6-ban lakott a 70-es években elhunyt *Károlyi* István gróf, aki néhány napi ottléteért állítólag 400 ezer forintot fizetett *Haynau*nak. *Batthyány* féle czella utolsó foglya *Joanovits* Sebő volt, aki vadászönkéntes korában *Kossuth* Lajosra mondott felköszönetjeért ebben a czellában volt egy hónapig elzárva. Az Ujépület használható részeit néhány nap mulva elárverezik. Reméljük, hogy a Magyar Nemzeti Muzeumnak gondja lesz arra, hogy a drága ereklyék el ne kallódjának.

— **Forinyák Géza.** A budapesti joghallgatók segítő egyesülete remek koszorut rendelt meg *Forinyák* Géza sirjára. Ez az egyetlen koszorú, melyet a segítő egyesület, mint testület helyez el november elsején a kerepesi temetőben. *Forinyák* Géza, a hatvanas évek elején az egyetemi ifjuság élén *Voronieczky* herczeg, a lengyel vértanu sirját akarta megkoszorozni. A hatóság értesülvén a rebellis szándékról, katonasággal állatta utját a menetnek. Az ifjuság és a katonaság összeütközött s a katonaság (sortüze után *Forinyák* Géza több társával összesett s két sebből vérezve meghalt. A segítő egyesület ezóta évenként koszorut helyez el kegyeletesen, volt tagja sirjára, ki maga is a kegyeletnek lett áldozata azokban a sötét időkben. *Forinyák* Géza arczképét kegyelettel őrizi a kolozsvári orsz. ereklye muzeum.

— **Kossuth Lajos arczképének leleplezése.** Nemrég történt, hogy Sajóssy festő Eger városának ajándékozta Kossuth Lajos arczképét, a melynek ünnepies leleplezése október 17-én volt. Egri tudósítónk írja, hogy az ünnep a közgyűlési teremben folyt le. Kossuth Ferenczet, a kit meghívtak a leleplezésre, Füzésabonyban küldöttség fogadta s az egri állomáson is óvációval várták. Az ünnepen Benyovszky gróf és Graefl országgyűlési képviselők is részt vettek. A diszközgyűlésen, a mely délután három óraker volt, Jankovich polgármester elnökölt, az ünnepi beszédet Babocsay bizottsági tag mondotta. A közönség kívánságára Kossuth Ferencz is szólt s könnyezve köszönte meg az édes atyja emlékének szentelt ünnepet. Este népes lakoma volt.

— **A Kossuth-bankók készítője.** A Városháztér en levő lakásán meghalt 81 esztendő korában Wachtler Fülöp, a Kossuth-bankók egykori készítője. Az öreg ur származására német volt. A negyvennyolczas nagy időben mint jeles vésnök, ő készítette a Kossuth-bankók rajzát és a honvédek közé is belépett, vitézül végigküzdvén a szabadságharcot. Később Bécsben, az állami bankjegy-préseknél akarták mint vésnököt alkalmazni; de ő, a ki a Kossuth-bankókat készítette, ezt az állást visszautasította. Az öreg egész élte utolsó napjáig a vésnök-foglalkozásból élt meg.

— **Petőfi házassága.** Az erdői róm. kath. egyház anyakönyvében nemrég ráakadtak Petőfi Sándor házasságának bejegyzésére, a mely a „Magyar Állam“ szerint szó szerint a következő:

Krisztus Urunk születése után 1847. évben.

1. Nap hava: 8 szept.

2. A házasságba összeadtak. Vezeték és keresztnévök, hitvallások: Tettes Petőfi Sándor Ur, ágostai hitvallásu, Szendrei Julia Róm. Cat.

2. Élet Nemök, származások és lakhelyek: Nőtlen, Félegyháza, hajadon, Erdőd, Pest.

4. A tanuk vezeték és keresztnévek, életnevek: Tisztelt Lauka József Ur — Sas Károly Ur.

Az összeadó egyházi személy: Kalós István Erdői Lelkész, Reverzális mellett.

5. A hirdetések vagy más akadályoktól fölmentés, elbocsátás: háromszori hirdetéstől fölmentettek, a Vő elbocsátatott.

6. Észrevételek: A menyasszonyt Koltóra vitték, onnan Pestre.

— **A Hentaller-féle 48-as gyűjtemény sorsa.** Hentaller Lajos országgyűlési képviselőnek, a jeles 48-as historikusnak tudvalevőleg páratlan negyvennyolczas gyűjtemény van a birtokában, amely gyűjtemény magába foglalja a teljes negyvennyolczas irodalmat s ezenkívül mintegy ezer, kiváló érdekességű kéziratot több ezer hirlapot és plakátot. Maga ez a 48-as gyűjtemény valóságos unikum. Most halljuk, hogy ez a rendkívül érdekes és értékes gyűjtemény is — úgy, mint annyi más — valószínűleg külföldre kerül, mert Hentaller Lajossal a British Muzeumnak egyik itt járt megbízottja már érintkezésbe is lépett a mult napokban a gyűjtemény megvétele végett. Valóban kár, ha a gyűjtemény bárhova is kerül, amikor egyedüli méltó helye a magyar nemzeti muzeum volna. (Magyar hirlap)

— **Az ujbpesti negyvennyolczas honvédek kéreése.** Négy öreg honvéd ment be Ujbpestről a fővárosba s kezükben a nagy betűkkel megírt kérelemmel tisztelegtek a polgármesternél. A német császár négyezer márkás ajándékából kértek egy pár forintot annak a husz negyvennyolczas honvédnek, a kik nagy szegénységben élnek Ujbpesten.

A vezetőjük elmondotta a polgármesternek, hogy ők valamennyien budapesti polgárok, s csak azért laknak Ujbpesten, mert a fővárosban nem tudják megfizetni a nagy házbért. Van közöttük olyan is, a kinek minden jövedelme az a három vagy négy forint, a mit hónaponként az országos honvéd alapból kapnak. Márkus József a polgármester megígérte az öreg honvédeknek, hogy a pénz kiosztásakor gondoskodni fog róluk.

— **Hogy szedette Urbán az adót?** A kolozsvári történelmi muzeumból közlünk egy okmányt, mely elrendeli, hogy másnap délig a hadi adót fizessék meg. Ez a rendelet így szól:

A tizedi biztosokhoz a hadi adó tárgyában tett rendelet folytán ezennel felhivatik e város minden lakója, e czimű illetménye két harmadának f. hó 24-ike deléig annyival inkább leendő befizetésére, mivel egyfelől azok, különben — a már közgyűlési határozatánál fogva — fel is kért katonai végrehajtás utján fognak beszédetni, és más felől, mivel a város részint a mult évi hadi adó részint a cs. k. katonaságnak e város általi huzamos élelmezése, valamint a kirótt katonai öltönyök kiállíthatása czimén tett, illetőleg teendő kiadások által elannyira tulterhelve van, hogy egy közel 300,000 pfra menő újabb rovatall fog e város lakosságára kiosztatni a jelenleg fizetendő hadi-adó összegén felül, — a jelenlegi rovatall rendén — az idő rövidsége miatt ejtett aránytalanságok, az újabb rovatall rendin bizonyosan kiegyenlíttetni s a tulterhelt arányban tett fizetések betudatni, s illetőleg visszaadni fognak.

Kolozsvár városának 1849. szeptember 23-dikán tartott közönséggyűlése határozatánál fogva azon városi tanácsból

kiadta *Hajós János* m. k. jegyző.

— **A zsolczi honvédelem megkoszoruzása.** A miskolczi ev. ref. főgymnázium felső osztályu növendékei a minap Jármy József tanár vezetésével kirándultak a zsolczi honvédelemhez. Itt Jármy József, ki a történelmet tanítja a főgymnáziumban, lelkes beszédet mondott az elesett hősookról és a szabadságharcz küzdelmeiről. Azután az ifjak megkoszoruzták az emlékoszlopot, miközben az énekkar a Szózatot és az Apoteózist énekelte.

— **Az agyagfalvi gyűlés évfordulója.** Lélekemelő ünnepélyt rendezett 1897. október hó 24-én a győri róm. kath. kisebb papnövelde „Kis Jézus Egyesülete“ a háromszéki hősök emlékezetére. Ebben az időpontban volt ugyanis az agyagfalvi fegyveres gyűlésnek évfordulója, annak a gyűlésnek mely szabadságharcunk egy nevezetes tényének kiinduló pontjául szolgált. Ezen ünnepély fényes bizonyossága annak hogy nem csak magában Erdélyben, hanem még az ország legtávolabbi részében is meg emlékeznek a székely nemzet hőseiről, kik magyar hazánk szabadságának kivívásában annak idején oly önfeláldozólag segédkeztek. Az ünnepély másora a következő volt: 1. „A háromszéki hősök“ cz. saját költeményét szavalta el Szabó Károly VIII o. növ. pap, alelnök. 2. „Készül háborura!“ Rudnyánszky Gyulától. Szavalta Bräutigam Károly VI. o. n. p. 3. „A székelyekhez“ Petőfitől. Szavalta Windisch Mátyás VII o. n. p. 4. „Honfidal“ Petőfitől. Szavalta Láng József V o. n. p. 5. „Petőfi utolsó órái“ Irta és felolvasta Saly László VII o. n. p. 6. „A walesi bárdok“ Arany Jánostól. Szavalta Galambos Kálmán VIII. o. n. p. 7. „A magyarokhoz“ Berzsényitől. Szavalta Varga János VII. o. n. p. 8. „Apotheosis“ Bajzától. Szavalta Kutassy Károly VI. o. n. p. 9. A „Szózat“ zárta be a szépen sikerült ünnepélyt.

